Ассаламу алейкум, уьюгюзге яхшылыкъ!

ЁЛДАШ

Читайте новости на сайте yoldash.ru

ДАГЪЫСТАННЫ ЖАМИЯТ-ПОЛИТИКА КЪУМУКЪ ГАЗЕТИ

5 ноябр (маййилик) 2026 йыл №41 (15612)

Дагъыстанны оьсювюню аслу борчлары белгиленди

2-нчи ноябрде Кремлде Россияны Президенти Владимир Путинни Дагъыстан Республиканы Башчысы Фёдор Щукин булан иш ёлугъуву оьтгерилди. Бу гьакълашыв Президентни гюзгю сайлав кампанияны барышында сайлангъан регионланы Башчылары булан бетге-бет ёлугъувуну биринчиси болду. Арагъа яшавлукъ-экономика якъдан аманлыкъ, демография, хас асгер гьаракатда ортакъчылыкъ этегенлени якълав ва уьлкени къыбла дазусундагъы регионну аманлыгъы гьакъдагъы масъалалар салынгъан эди.

Ёлугъувну ача туруп, Владимир Путин Фёдор Щукинни ишге гиришивю булан къутлады ва кёп миллетли Дагъыстан Россияны геополитика ва маданият картасында айрыча ер тутагъанын эсгерди. Гьукуматны Башчысы Фёдор Щукин регионну аслу масъалаларын «башгъалардан эшитмей», оьзю терен кюйде билегенни айтды: ол республикада Дагъыстанны Оьр судуну ёлбашчысы болуп ишлеген. Тек Владимир Путин де айтгъанлай, Республиканы Башчысы болмакъ – къурумчулукъ гючню ва бары да тармакъларда даим де жагь кюйде ишлемекни талап эте. Ф. Щукин тюзлюкню ва аманлыкъны мекенли токъташдырып ишлеме белсенген.

Президентни регионну янгы башчысына берген аслу насигьатларыны бири – республиканы оьлчевсюз терен ругь тамурларына аркъа таяп оьсдюрмек болуп токътады.

«Озокъда, биринчилей – дагъыстанлыланы адатлы динине, ата-бабаларындан гелеген мердешлерине, маданиятына тийишли сый этме герек ва шо ишге таянып, Дагъыстанны экономикасыны ва промышленностуну оьсювюн де якъламагъа тарыкъ», – деген Владимир Путин.

Аслу гьалда экономиканы ва промышленностну оьсювю республиканы йыллар булан жыйылгъан яшавлукъ масъалаларын чечмек булан байланма герек. Федерал центр ачыкъ кюйде билдире: Дагъыстанны ичинде миллетара ва динара аралыкъланы чайкъамагъа къарайгъан тыш пачалыкъланы гьаракатларыны алды алынажакъ. Мунда гьар йыл тувагъан яшланы санаву да арта, шо буса яшавлукъ гьалланы яхшылашдырмакъны талап эте.

Президент регионну башчысыны алдына бир нече ачыкъ масъалалар салды:

1. Школаларда уьч сменли охувну тайдырмакъ.

2. Савлукъ сакълавну янгыртыв.

3. Яшлар бавларын оьсдюрмек.

4. Хас асгер гьаракатдагъылагъа ва оланы агьлюлерине айрыча тергев болдурмакъ.

5. Янгур явуп зарал болгъанлагъа бары да кёмекни етишдирмек.

Ф.Щукин Президентге Дагъыстанда бу гьаракатлар даим де тергевню тюбюнде эканни ачыкъ этди.

Ёлугъувну натижасын чыгъара туруп, Дагъыстанны Башчысы Фёдор Щукин Президентге гёрсетилген инамлыгъы учун баракалла билдирди, арагъа чыкъгъан масъалалар ва тапшурувлар толу кюйде чечилежекни айтды.

Дагъыстан учун Кремлдеги бу ёлугъув федерал центр республикагъа бютюнлей экономика ва политика якъдан кёмек этмеге гьазир экени, тек янгы командадан къатты кюйде иш талап этилежеги, адатлагъа сый этив ва халкъ булан ачыкъ лакъыр юрютме гереклиги ачыкъ болду.

Гебек КЪОНАКЪБИЕВ,
«Ёлдаш» газетни баш редактору.

БУ НОМЕРДЕ:

Къулачын яйып къаршылай

3 БЕТ

«Къатты мыхлар болар эди олардан»

10 БЕТ

«Фатима» - Къумукъ театрны сагьнасында

13 БЕТ

БИЗИН САНАВ

137

миллиард манат акъча гёрсетиле 2027-нчи йылгъа Дагъыстанны бюджетинде медицинада ишлейгенлени, муаллимлени ва яшавлукъ тармакъдагъы къуллукъчуланы алапаларына.

Дагъыстанны Башчысы Ф.В.Щукинни Халкъланы бирлигини гюню булан къутлаву

Гьюрметли дагъыстанлылар!

Пачалыкъ байрамыбыз – Халкъланы бирлигини Гюню булан сизин гьакъ юрекден къутлайман!

Шо агьвалат бизин ватаныбызны тюрленип гелеген бетлерини тарихине гёз къаратма борчлу эте, гьалиден 4 асрулар алъякъда биригип, сыкълашып ким-ким де гётерме болмас йимик сынавлардан оьтюп, эркинлигин ва харлысызлыгъын сакълагъан ата-бабаларыбызны унутулмас къоччакълыкъларын эсибизге сала. Бизин уьлкебиз ва кёп миллетлер яшайгъан Дагъыстаныбыз учун бирлигибиз гьар къачан да оьр тутагъанлыгъыбызны, алгъа барывубузну ва оьрлюклеге етишивню уьлгюсю болуп гелген.

Дагъыстанны халкълары юз йылланы боюнда ругьуну къаттылыгъы, мердешли дослугъу, къурдашлагъа рагьмулу янашыву ва бары да миллетлеге къол узатагъанлыгъы булан танылгъан. Бугюнгю гьар тюрлю къыставуллукълар тувулунагъанлыкъны шартларында шо бузулмас къардашлыкъны айрыча терен маънасы бар. Бизин бирлигибизни ва савлай жамиятыбызны Россияны оьсювюне болушлукъ этеген милли къастларыбыз, хас асгер гьаракатны ортакъчыларын ва оланы агьлюлерин якълавубуз – Уьстюнлюкге, элибизни чечеклевюне этеген ортакъ ва лайыкълы къошумубуз болуп токътай.

М.Рамазанов Дагъыстанны Гьукуматыны Председателини къуллугъуна белгиленди

Бизин республиканы Халкъ Жыйыныны депутатларыны алдына тавуш беривню масъаласы салынгъанча Дагъыстанны Башчысы Фёдор Щукин гьар тюрлю ва федерал оьлчевлердеги пачалыкъ къуллукъларда ишлей туруп Рамазанов бай сынав топлагъанын, ону терен касбу билимин ва къурумчулукъ хасиятларын эсгерди.

Оьзюню сёйлевюнде Магьаммат Рамазанов гьукуматны алдына салынагъан ва ювукъ заманда чечме тюшеген инг де агьамиятлы ва гёрмекли масъалаланы белгиледи.

Шоланы арасында сув алывланы натижасында аян этилген, гьали болгъанча чечилмей къалып тургъан 4,5 минг бузулгъан уьйлени кёбюсюню документлери ёкълугъуна, къурма тюшмейген ерлерде ва гёчювюл гьайванчылыкъны топуракъларында этилгенине байлавлулары бар. 92 мингден артыкъ ватандашлар 3,7 миллиардны къадарында кёмек акъчалар алып битген.

Яшавлукъ политикада алдынлы масъалалардан яшлары бар ва харжлары аз агьлюлеге къол ялгъав, етим ва сакъатлыгъы бар, шолай да янгы къошулгъан агьлюлени яшавлукъ уьйлер булан таъмин этив, бузулма турагъан уьйлерден янгыларына чыгъарыв, хас асгер гьаракатны ортакъчыларын ва оланы агьлюлерин якълав йимиклери алгъа салына. Савлукъ сакълав, билим берив тармакъларда да кёп санавда янгыртыв ишлени оьтгерме гёз алгъа тутула.

Экономиканы алдында токътагъан борчланы арасында – ишсизлени санавун кемитмек, промышленностну, юрт хозяйство комплексни, гиччи ва орта къазанч юрютегенлени, транспорт булан юк ташыв ишлени оьсдюрюв аслулары гьисап этилине. 2030-нчу йыл республика 2,5 миллион туристни къабул этмеге ва къуллукъланы къадарын 30 миллиард манатгъа етишдирме гёз алгъа тута.

Коммунал ва транспорт тармакълагъа, ичеген сув булан таъмин этивню, электрик гючлени, газ ягъарлыкъны тас болувуна, тазалыкъны ёрукълашдырывну масъалаларына да айрыча агьамият ва тергев берме токъташылгъан.

К. КАЗИМОВ.

Ана тиллени масъаласына къарагъан

Дагъыстан Республиканы Жамият палатасыны членлери Магьачкъаладагъы Дослукъну уьюнде ана тиллени ва маданиятланы Фонду булан бирликде ана тиллени сакълавгъа ва оьсдюрювге байлавлу гьакълашывлар оьтгерген.

Ону ортакъчылары – дарс беривчю алимлер, экспертлер, муаллимлер, министерликлени, милли маълумат къуралланы ва жамият къурумланы вакиллери арагъа салынып ойлашынагъан масъаланы гьар-бир ягъын теренден ахтарып гьасил чыгъарма къаст этгенлер.

Шонда дарс беривню буссагьатгъы гьалы, гьалиги замангъа къыйышывлу, бугюнню талапларына жавап береген билим берив алатланы къытлыгъы, сан-янлы билимлери бар касбучуланы гьазирлевню масъалалары арагъа салынгъан. Ондан къайры санавлу имканлыкъланы байлыкълары булан пайдаланып ишлеме тюшегени, шо гьаракатгъа болгъан чакъы англаву, билими бар жагьиллени къуршама гереклиги эсгерилген.

Ана тилни сакълавда ва уьйренивде агьлю аслу ер тутагъанны бирдокъда унутма тюшмей. Агьлюлерде тилни кюрчюсю салына ва яшлар оьсе туруп бегий.

Гьакълашывланы натижасында Дагъыстанны халкъларыны ана тиллерине байлавлу айры законун къабул этмек учун таклифлер берилген.

Алим-Паша Салаватов тувгъанлы – 125 йыл

2026-нчы йыл Дагъыстан Республикадагъы халкъланы милли къумукъ адабиятыны ва чебер сёзюню, маданиятны тенги-чери ёкъ кюйдеги устасы Алим-Паша Къамболатович Салаватов тувгъанлы 125 йыл бола.

Алим-Паша Салаватов Хасавюрт районну Яхсай юртунда тувгъан. Ону яратывчулукъгъа ва ярыкъландырыв ишге багъышлангъан ёлу кёп ва генг тармакъланы къуршай. Ол шаир, драматург, халкъ авуз яратывчулугъуну асарларын жыйывчу ва театр чалышывчу гьисапда милли маданиятны оьсювюне лайыкълы къошумун этген.

Алим-Паша Салаватов къумукъ драматургияны кюрчюсюн салгъанланы бириси. Ол яратгъан «Къызыл партизанлар», «Айгъази», «Къарачач» деген пьесалар милли театр саниятны алтын фондуна мекенли кюйде гирген ва оьзюню аты къоюлгъан Къумукъ музыкалы-драма театрны репертуарыны айрылмас бёлюгю болуп сакълангъан.

Шиъруларыны эки китабын басмадан чыгъаргъан шаир Алим-Паша Салаватов 1936-нчы йыл СССР-ни язывчуларыны Союзуна къабул этилген. Уллу Ватан дав башлангъанда шаир гёнгюллю кюйде фронтгъа гетип 1942-нчи йылда Къырым фронтда игит кюйде жан бере.

К. КЪАГЬРУМАН.

Къулачын яйып къаршылай

Россияны Халкъларыны бирлигини байрамы Буйнакск шагьарда шатлы кюйде белгиленди. Шагьарны уллу майданыны къырыйында, арив онгарылгъан паркда бу байрамгъа гелип кёп адам бар эди. Байрамгъа багъышланып, сурат выставкалар, татлиликлер ва ашамлыкъ маллар сатылагъан ярмакю, охувчу яшланы чыгъышлары, белгили артистлени концерти болду.

Байрамгъа жыйылгъанлар дагъыстан миллетлени маданияты ва инчесанияты, сонг да эркин столлагъа салынгъан берекетли ашлары булан таныш болдулар. Буйнакск шагьар администрацияны башчысыны заместители Рашит Шабанов бир башлап къутлав сёз айтды, уьлкебизни тарихинде гьар тюрлю халкълар, оланы арасында бизин дагъыстанлылар да, бир къолну бармакъларыдай бирлешип, сыкълашып, ватанын, ана топурагъын ятлардан нечик якълагъанны эсге салды.

Озокъда, шо гюнгю шатлыкълар къурч макъамлар ва йырлар булан узатылды. Байрамгъа жыйылгъанлар Буйнакскидеги яшланы яратывчулукъ Уьюнде уьйренеген яшёрюмлени йырларын, сонг да Дагъыстан филармонияны, Дагъыстан опера ва балет театрны артистлерини чыгъышларын, «Кавказны яшлары», «Жигитлер» деген ансамбллени ортакъчыларыны бийивлерин харс урувлары булан къаршылап турду. Магьачкъаладан чакъырылып гелген белгили йыравубуз Тахмина Умалатова бу байрамны бек арив юрютмеге бажарды.

«Темир-Хан-Шура» деген халкъ бийив ансамблни чыгъышлары гьакъында буса айрыча айтма тюше. Олар шо гюн гёрсетген «гелинни аш уьйге чыгъарагъан» бырнгъы адат жыйылгъанланы да къурчун къандырды, ата-бабаларыбыздан гелеген арив адатланы бирдагъы керен эсибизге салды. Тезги мердешлени, милли опуракъланы унутулма къоймай сакъламакъны бек уллу маънасы бар. Ону учун бу байрамда Буйнакскиде иш гёреген ва милли бийив опуракълар тигеген «Гюлмелли» деген этно-ателье тигивчюлери жагь кюйде ортакъчылыкъ этдилер.

Байрамны оьтгеривчюлер Россияны ва Советлер Союзуну бизин якълы Игитлерин, буссагьат хас асгер гьаракатында дав тапшурувланы къоччакъ кюйде кютеген якълавчуларыбызны атларын, шолай да шагьарыбызгъа оьзюню аты берилген инкъылапчы Уллубий Буйнакскийни уллу гьюрмет булан эсгермеге унутмадылар.

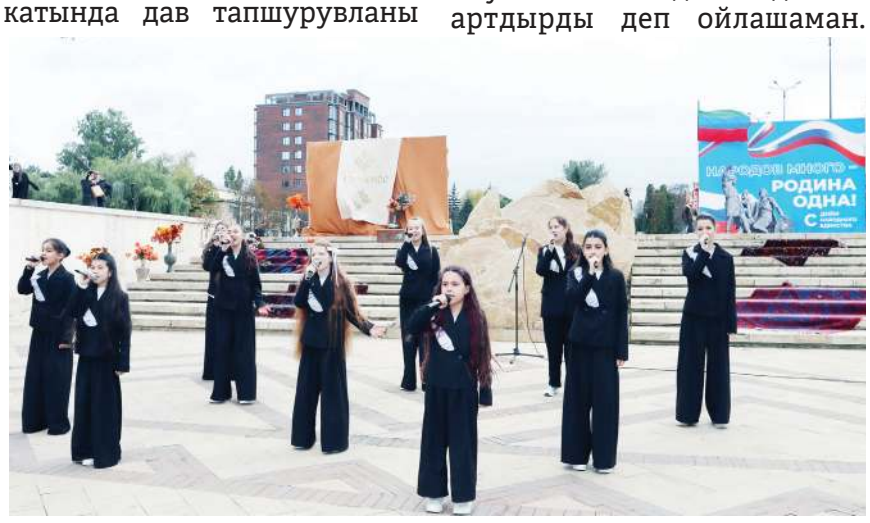

Уллу уьлкебизни гьар тюрлю регионларындан гелип Буйнакскидеги асгер бёлюкде армияда къуллукъ этегенлер, хас асгер гьаракатны ветеранлары да бу байрамгъа чакъырылгъаны ону маънасын дагъы да бек артдырды деп ойлашаман. Нечик чи, бизин аслу байлыгъыбыз – уьлкени кёп миллетли халкъларында. Тарихге гёз къаратсакъ да, гьар тюрлю девюрлерде нечесе белгили адамлар (декабристлер, алимлер, язывчулар, художниклер) бырнгъы Темир-Хан-Шурада болгъан.

Бу йыл ноябрни ахырында Буйнакск оьзюню юбилейин белгилежек. Шагьар къурулгъанлы 160 йыл бите. Дагъыстанны биринчи тахшагьарына шо гюн эки якъдан кёп къонакълар гелмеге герек. Гьасили, Буйнакск къонакъланы къулачын яйып къаршылама онгарыла.

Гь. ГЬАЙБУЛЛАЕВ.

Баракалла билдиреген кагъыз тапшурулгъан

Тахшагьарыбызны яшавлукъ экономика якъдан оьсювюнде етишген уьстюнлюклери учун Магьачкъаланы мэрине баракалла билдирилеген кагъыз тапшурулгъан.

Бу савгъатны Жамболат Салавовгъа «Рекорды страны и мира» деген проектни къургъан ва ёлбашчылыкъ этеген Алик Бамматов ва проектни продюссери, блогерлени Халкъара ассоциациясыны президенти Нианила Бамматова тапшургъан.

Н.Бамматованы айтывуна гёре проектни ортакъчылары тахшагьарны тюрленивюню гьакъында республиканы маълумат къуралларында чыкъгъан бары да маълуматланы ахтаргъан ва гёзден гечирген. Дагъыстанны тахшагьарыны оьсювюню ва яхшы янгъа багъып алышынывланы гьакъындагъы маълуматлагъа, шагьарлыланы мэрини ишине разилик билдиреген кагъызлагъа асасланып, баракалла билдиреген кагъызны язма къарар чыгъаргъан. Магьачкъалалылар ва гелген къонакълар учун этилеген онгайлыкълар, инвесторлар учун пайдалы ёлугъувлар гьар гюнлюк мукъаятлы кюйде кютюлеген ишлеге айлангъан.

Ассоциацияны вакиллери инамлы кюйде билдирегенге гёре, шагьарлыланы къуллукъларын кютеген транспорт тармакъдагъыланы иши ёрукълу юрюле. Ёллар ярашдырыла, эки янындагъы сызакълар яшылландырыла, яяв юрюйген сокъмакълагъа асфальт тутула, адамлар ял алагъан майданлар безендириле, кёп къабатлы уьйлени алдындагъы майданларда яшлагъа ойнамакъ учун ерлер къурула. Сув ва исив юрюйген быргъыланы алышдырмакъ учун проект-смета документлер гьазирленген. 30 йылны узагъында шагьардагъы шо быргъылар алышынмагъан. Ярашдырыв ишлер 2027-нчи йылдан тутуп башлана. Пассажирлени къуллукъларын кютмек учун 141 автобус алынажакъ. Йылны башындан тутуп шолар да маршрутлагъа тюшежек. Бир заманларда оьз ихтиярларына законсуз алынгъан топуракъланы 110 гектары шагьарны еслигине къайтарылгъан. Магьачкъаланы администрациясыны маълумат бёлюгю билдиреген кюйде, шо ерлерде яшавлукъ объектлер къурулажакъ. Демек, 10 школа ва 27 яшлар бавун къурма гёз алгъа тутулгъан. Эсгерилген топуракъланы бир пайы «Сухой порт Махачкала» деген транспорт-логистика комплекс къурмакъ учун берилежек. Шулай ва шагьарда болдурулагъан оьзге онгайлыкъланы гёз алгъа тутуп, эсгерилген ассоциация чыгъаргъан къараргъа гёре, тахшагьарыбызны башчысы баракалла кагъызгъа лайыкълы болгъан.

Я. БИЙДУЛЛАЕВ

Ватандашланы тергевлю болма чакъыра

Алдагъы гюнлерде «Дагестан» деген маълумат агентлигинде 2026–2027-нчи йылланы къыш айларында яшавлукъ уьйлени иситив вакътиси башланывуна байлавлу прес-конференция оьтгерилди. Шонда ортакъчылыкъ этген «Газпром-межрегионгаз» компанияны бёлюгюню ёлбашчысыны орнунбасары Илмутдин Акавов ва Россияны МЧС-ини Дагъыстан Республикадагъы Баш управлениесини бёлюгюню ёлбашчысыны орнунбасары Ислам Баширов бузулувлар болар йимик гьалланы алдын алыв чараланы, газ ва исив береген алатланы къоркъунчсуз кюйде къоллавну ва иситив вакътиге гьазирликни гьакъында мекенли маълуматлар берди.

Ислам Башировну сёзлерине гёре, бу йылны башындан берли бизин республикада 2000-ден артыкъ от тюшювлер гьисапгъа алынгъан, оланы арасында 300-евю яшавлукъ уьйлерде болгъан. Болгъан заралны оьлчевю 170 миллион манатдан артыкъ. От тюшювлени натижасында 13 адам оьлген, оланы алтысы–яшлар, 21 адамны буса санлары зараллангъан. МЧС-ни вакилини эсгеривюне гёре, гюз-къыш вакътиде иситив ва электрик ток булан таъмин этив алатлагъа гюч бола. От тюшювлени аслу себеплерини бири исив береген алатланы къоллавну артыву, газ булан ишлейген печлени къоллавда йиберилеген кемчиликлер, шолай да адамланы гьайсызлыгъындан болагъан гьаллар–ятгъан еринде сигарет тартагъанлыкъ, тергевсюз сёндюрюлмей къалгъан майчыракълар ва къышда быргъыланы ва машинлени бузлавун иритмек учун ачыкъ ялын булан пайдаланыв.

«Яшавлукъ объектлени арасында аслу тергев яшлар бавларына, школалагъа, больницалагъа ва санаторийлеге бериле. 250-ден артыкъ яшлар бавлары тергелди, 100 -ден артыкъ кемчиликлени тюзлемеге тапшурувлар берилди. Шолай да, аврувлар гечеси-гюню булан къалагъан 20-дан артыкъ медицина къурумларда тергевлер юрюлдю» - деди И.Баширов.

Ол от тюшювлени себеби кёбюсю гьалда аш этегенде тергевсюз, сёндюрмеге унутулгъан печлерден болагъанын айрыча эсгерди. Шолай ишлени яшлагъа тапшуруп, инанып къоймагъа ярамайгъанын да билдирди.

Илмутдин Акавов оьзюню гезигинде газ сетьлени гюзкъышлыкъ вакътиге гьазир экенин эсгерди:

–Магьачкъалада Чечакаевни, Пироговну, Кударовну ва Гьамитовну атындагъы орамларда ва районларда эсгиленген газ быргъылар алышдырылгъан. 100 чакъырымдан артыкъ газ быргъылар ва башгъа алатлар тергевден оьтген. Язбашдагъы ташгъынланы натижаларында болгъан бузулувлар янгыртылгъан–оланы узунлугъу 35 чакъырым.

И.Акавов къоллавчулар уьйлеринде сертификаты ёкъ, къол булан этилген алатланы къоллайгъанлыгъы тергевлени натижасында арагъа чыгъарылгъанлыгъыны гьакъында да айтды: «Адамланы уьйлериндеги газ тартыв ва къоллав алатланы барысыны да дыгъаргъа гёре къуллукълары кютюлмеге герек. Дыгъарсыз оьзбашына газ тартмагъа ва шону къолламагъа ватандашланы ихтияры ёкъ. Газ алатланы сан янына, оланы къоллавгъа уьйлени есилери жаваплы. Оьзбашына газ алатланы алышдырмагъа, сертификаты ёкъ шлангланы къолламагъа гери урула. Газны ийиси чыкъгъанда тезликде аслу кранны бегитип, авария къуллукъну чакъырмагъа герек. Шолай да, газ къуллукъну касбучуларын оьзлени касбу борчларын кютмек ва этилген ишлени актын гьазирлемек учун уьйлеригизге гирмеге имканлыкъ бермеге тарыкъ. Шолай гезиклерде макюрчюлер булан къаршылашыв болмасын учун газ къуллукъну касбучуларыны геливюн уьйлени ёлбашчылыкъ компаниялары яда уьйлени есилерини бирлешивлери булан сёйлешмеге тийишли».

Уьйлеге иссилик берив вакъти башлангъанлы авария къуллукъну касбучулары гючленген режимде чалышагъаныны, шо ишге 35 бриагада къуршалагъаныны гьакъында да айтылды. Оланы 17-си гече де-гюн де ишлей. Газны ийиси чыкъгъанда кранны бегетип, терезени ачып, яшланы ва уллуланы уьйден чыгъармагъа герек. Уьйню ичинде ишлейген бир алатны да якъмагъа яда сёндюрмеге ярамай. Уьйде газ ийис яда ялын чыкъгъанда 101 яда 112 номерге сёйлеп толу адресигизни ва болгъан агьвалатны тезликде билдирмеге герек.

От тюшювлерден ва башгъа хата балагьлардан барыбызны да Аллагь сакъласын. Барыбыз да уьйде, ишде ва башгъа ерлерде гьайсызлыкъ этмей тергевлю болмагъа герекбиз.

Уьрге тереклер орнатылды

«Гьар адам яшавуну бюнда бир терек орнатмагъа, уьй къурмагъа ва авлетин тарбиялап оьсдюрмеге герек», – деген къанатлы сёзлер барыбызгъа да белгили. Озокъда, гьар ким оьзлени абзарларында, бавларында тереклер орнатмай тюгюлдюр. Тек биз янгыз оьзюбюзню еслигибиздеги топуракълардан, майданлардан къайры, айлана якъны да гьайын этмеге герекбиз.

Биз яшайгъан, гезейген, юрюйген, тыныш алагъан бойларда тереклер, оьсюмлюклер кёп болгъан чакъы бизин савлугъубуз да яхшы болажакъ. Артдагъы йылларда, айрокъда шагьарларда яшыллыкъ, тереклер аз экени гёрюнмей тюгюл. Шагьарларда уьйлер, сатыв-алыв ва башгъа биналар йыл сайын арта, тек тереклер аз орнатыла. Орнатылагъан тереклени де кёбюсю салкъынлыкъ бермейгени талчыкъдыра. Язда гюнню яллавунда яяв юрюйген адамлар да тереклени салкъынлыгъындан магьрюм къала. Алда буса тахшагьарыбыз Магьачкъала «яшыл» шагьар болгъанлыгъыны гьакъында уллулар эсгере бола.

Гертиси, Магьачкъала шагьарыбыз тезден тереклеге харлы экенин тышдан мунда гёчюп гелип яшайгъанлар да эс эте. Белгили психолог, Халкъара гештальт институту Дагъыстандагъы филиалыны ёлбашчысы Лейсан Гарнай институтну бирлешивю булан бирче Магьачкъалада тереклер орнатмагъа къасты бар экени гьакъында газетде чыкъгъан баянлыкъда эсгерген эдик. Муна, узакъ къалмай ол юрегине тутгъан мурадына етишди. Темиркъазыкъ Кавказ округда экстремизмге къаршы иш гёрювню комитетини вакиллери булан бирликде Магьачкаладагъы 39 номерли лицейни майданында «Терек орнат» деген оьзлени сиптесине гёре уьрге тереклер орнатды. Терек орнатыв чарада 50-ден артыкъ адам гёнгюллю кюйде ортакъчылыкъ этди. Школаны майданында 62 терек орнатылды. Пайдалы терек орнатыв акцияны сиптечиси Лейсан Гарнай: «Бизин учун шу сипте шагьарны яшылландырывда, айлана якъны гьайын этивде агьамиятлы абат. Тереклер гьаваны тазалай, салкъынлыкъ бере ва шагьарны яшав учун дагъы да онгайлы эте. Шулай рагьмулу ишни айланасында жыйылып, бирлешип болгъаныбыз учун бек шатман, гележекде бу ишни узатмагъа къастыбыз бар. Бизин уьлгюбюз башгъа къурумланы, бирлешивлени де тюрлю экология акциялар учун ругьландырсын. Уллу алышынывлар гиччи абатлардан башлана–гьатта бир орнатылгъан терекден. Терек орнатыв–янгыз экология сипте тюгюл, савлугъубузгъа, гёзелликге, айлана якъны яхшылашдырывгъа этилеген къошум. Шолай да оьсюп гелеген наслуну алдында жавачыплыкъны агьамиятлы уьлгюсю. Тереклени орнатывда оьз къошумун болдургъан ва ортакъчылыкъ этгенлеге: «Благоустройство города Махачкала» къурумну яшылландырыв бёлюгюню ёлбашчысы Батир Рамазановгъа, Магьачкъала шагьардагъы 39 номерли лицейни директору Гулбарият Гьажиевагъа, «Я буду жить» деген реабилитация центрны ёлбашчысы Шарапутдин Шапиевге, ва башгъалагъа гьакъ юрекден баракалла билдиремен», – деди.

Шо гюн мен де кёп сююп оьзюмню уьрге терегимни орнатдым. Шо тереклер шагьарны «оьпкелерини» гесеги болажагъына, халкъгъа пайда гелтирежегине ва охувчу яшланы да, уллуланы да айлана якъны гьайын этмеге ругьландыражагъына инанаман.

Бетни гьазирлеген
Патимат БЕКЕЕВА.

Жаваплы борчланы кюте

Буйнакск районну Чиркей юртунда яшайгъан агъа-ини Рафийяв ва Аскерхан Бартихановлар Украина бойда юрюлеген хас асгер гьаракатда 2022-нчи йылны гюз вакътисинден башлап ортакъчылыкъ эте. Уллусу Рафийяв фронтгъа баргъанча Дагъыстанда ич туризмни оьсювюне болушлукъ этип чалышгъан, спортну альпинизм журасы булан ювукъ машгъул болгъан.

Агъа-инилер экиси де хас асгер гьаракатда къуллукъ эте туруп биринден-бири жаваплы борчланы да кютелер. Рафийяв 89 гвардиялы сапёр полкну взводуну командири, Сирия Республикада юрюлеген хас гьаракатны ортакъчысы. Аскерхан Бартиханов буса «Кавказ» деген спецназны Р «607» центрыны айры бёлюгюне ёлбашчылыкъ эте.

Рафийяв Бартиханов – гвардиялы лейтенант, халкъара миллетчилени бёлюклери бизин асгерчилеге къаршы миналар салып толтургъан майданланы тазалап, гьужумгъа барагъан бёлюклеге ёллар ачып юрюй. Агъа-ини Рафийяв ва Аскерхан гезикли отпускасына гелгенде Буйнакск районну башчысыны борчларын заманлыкъгъа кютеген, украина бойда юрюлеген хас асгер гьаракатны ортакъчысы Табир Маликов булан ёлугъув оьттерген.

Казим КЪАГЬРУМАН.

СУРАТДА: **Т. Маликов агъа-ини Бартихановлар булан ёлукъгъан вакъти.**

Игитлени наслусу

Бизин агьлюбюз Къоркъмаскъала районну Уьчгент юртунда яшай. Мени уллатамны атасы Ханарсланов Жанарслан, ону уланы Ибрагьим, шолай да уллатамны иниси Амирарслан Уллу ватан давну ортакъчылары. Уллатабыз Ибрагьим Уллу Ватан давну йылларында белгисиз тас болгъан деген хабар болуп къыйналып тургъанлар. Артда да ол Ростов областны боюнда жан бергени ва гёмюлгени гечге таба билинген.

Бугюнлерде де, Уллу Ватан давну йылларында дагъытылмай къалгъан халкъара миллетчилени къутургъан уьюрлери баш гётерип юрюйген вакътилерде бизин юртлу уланланы кёплери Украина бойда юрюлеген хас асгер гьаракатда ана Ватаныбызны аманлыгъын къоруп сакълама баралар.

Мени атам, Жанарслан Ибрагьимович Ханарсланов уллаталарыны орнун тутуп хас асгер гьаракатда биринчи гюнлеринден башлап ортакъчылыкъ эте. Уллатабыз Жанарслан Ханарсланов Уьстюнлюкню гюнюн йыракъдагъы Болгарияда къаршылагъан болгъан. Ол дав йылларда башдан гечирген, гёрген къыйынларыны гьакъында онча хабарлама да, айтма да сюймей болгъан. Мени атам да шолай, хас асгер гьаракатда юрюлюп турагъан агьвалатланы гьакъында бизге бир зат да айтмай туруп бола.

Чинкдеси, бизин уллу пачалыгъызны кёп санавдагъы миллетлери, тиллерини, динлерини башгъалыкъларына да къарамайлы, бири-бирин тутуп, агъа-инидей болуп, элибизни харлысызлыгъын къоччакъ кюйде якълама белсенгенлигидир. Мени йимик оьсюп-торайып гелеген яшланы аслу мурады – аталарыбыз, агъаларыбыз юрюлюп турагъан оьжетли ябушувларда уьст гелип, юртуна, ата ожагъына, кёп сюеген агьлюлерине ва яшларына эсен аман, сав саламат кюйде къайтмакъдадыр.

Биз сизин кёп сюебиз, оьктем болабыз ва уьстюнлюк алып къайтар гюнлеригизни къаравуллайбыз!

Гьажи ХАНАРСЛАНОВ,
Уьчгент школаны 10-нчу класыны охувчусу..

Футбол топну автоматгъа алышдыргъан

Гьабип Муртазаалиев (суратда) Буйнакск районну Чиркей юртунда 1993-нчю йылда тувгъан. 2009-нчу йыл орта школаны битдирген сонг Буйнакск шагьардагъы педагогика коллежге тюшген. 2013-нчю йылда буса ата юртундагъы школагъа къайтып муаллим болуп ишлеме башлагъан.

Арадан бир йыл оьтюп ону асгерде къуллукъ этме чакъыргъан. Асгер къуллукъдагъы болжалы битген Гьабип дарс берив ишин узата ва Дагъыстан пачалыкъ университетни физкультура бёлюгюне заочно охума тюше.

2022-нчи йыл сентябр айны 25-нде Гьабипге Каспий флотилияны 177-нчи денгиз яяв флотунда къуллукъ этмек учун повестка тапшурула. Бютюн оьмюрюнде яшланы охутмагъа, оланы рагьмулу болмагъа, яхшы тарбиялы болуп оьсмеге юрегине мурат тутгъан Гьабипге футбол топну орнуна къолуна дав савут алып Ана Ватанны якълав гьаракатгъа къуршалмагъа тюше. Ол Запорож, Херсон, Донецк бойларда къуллугъун кюте.

- Шо бойлардагъы юртлагъа гирсек бизге аслу гьалда уллу чагъындагъы, яда сакъатлыгъы бар адамлар къаршы бола эди, - деп хабарлай Гьабип. – Оланы гьариси бизинкилеге оьзтёрече янаша эдилер.

Украина бойда юрюлеген хас асгер гьаракатда ортакъчылыкъ этеген вакътисинде гёрсетген къоччакълыкълары учун бизин якълы улан 4-нчю даражалы Георгиевский крест, «Яралангъанланы къутгъаргъаны учун». «Давда айрыча гёрсетгени учун», «Хас асгер гьаракатны ортакъчысы» деген медаллар булан белгиленген.

Казим КЪАГЬРУМАН.

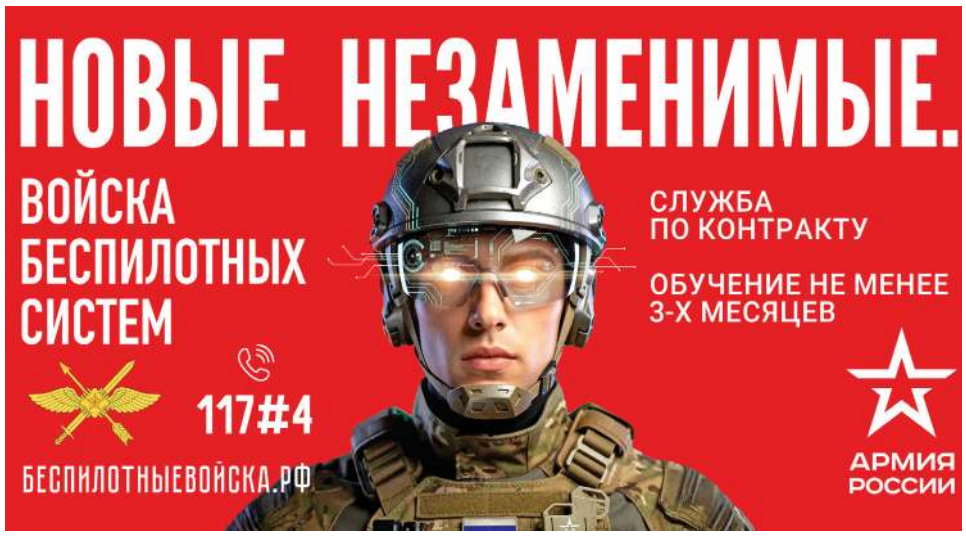

Сергей ТРОЦКО:

«Гюмрюк» къуллукъчуланы гьаракаты

Тарихи маълуматлар аянлашдырагъаны йимик, Россияда гюмрюк къуллугъуну гюню XVII-нчи юз йылдан тутуп оьтгериле. XX-нчы асруда РФ-ни Президентини хас Къарары булан гюмрюк къуллукъдагъыланы касбу байрамын 1996-нчы йылдан тутуп гьар йыл октябр айны 25-нде белгилемеге башлагъан. Шо заман-шу заман гьава, сув ва топуракъ дазу бойлардагъы постларда къуллукъ этегенлер пачалыкъланы арасындагъы халкъара байлавлукъларыны ёрукълашдырыв низамын юрютюв булан машгъул бола.

Белгили болгъаны йимик, Россияны янгы девюрдеги тархларына гёре пачалыкъны гюмрюк къуллугъуна бу йыл 35 йыл тамамланды. Юбилей агьвалатгъа байлавлу болуп гьали-гьалилерде Дагъыстанны пачалыкъ гюмрюк къуллугъуну начальниги, генерал-майор С. Троцко республикабызны маълумат къуралларына баянлыкъ берген ва соравлагъа жаваплар къайтаргъан.

Янгылыкълар яратыла

– Биринчилей, озокъда, мен гюмрюк къуллугъуну Дагъыстан управлениесини коллективин ва шолай да ветеранларын гьакъ юрекден къутлайман, – деген Сергей Троцко. – «Экономика оьсювню къорувчуларына» пачалыкъны ва халкъны пайдаларын, аманлыгъын якълай туруп этеген къошумун гёз алгъа тутсакъ гележекде де оьз ишинде гёрмекли натижалар, савлукъ булан аманлыкъ ёрайман.

– Сергей Вячеславович, бу йылны арадан оьтген 9 айыны гьасиллери сизин рази къалдырамы, гюмрюк къуллукъчулар оьзлени касбу байрамын нечик натижалар булан къаршылады?

– Бу йылны башындан тутуп гюмрюк гьакъланы жыйывда янгы алмашынывлар-къайдалар пайдаландырыла. Темиркъазыкъ-Кавказ электрон таможня къурулгъан сонг мал ташыйгъанланы шагьатнама кагъызлары аслам пайы электрон центрында гьазирленип топлана. Дагъыстан таможняда дазудан чыгъарылагъан юклени ва шагьатнамаларын тергеп оьтгере яда буса гери къайтара. Шогъар да къарамайлы гюмрюк низамны юрютювде борчларына жаваплы кюйде янашывну натижасында регион къуллугъундан хас тергевлерден сонг федерал бюджетге дагъы да 650 миллион манатгъа ювукъ гюмрюк гьакълар тёленген. Этилген алмашынывлагъа гёре, биз ойлашагъан кюйде, шо да осал натижа тюгюл.

– Алышынывланы-янгыртывланы натижасында дагъыстанлы гюмрюк къуллукъчуларыны алдына гьалиги заманда не йимик борчлар салынгъан?

– Дазудан чыгъагъанда хас тергевлер юрюле болгъандан сонг, озокъда, алгъа салынгъан борчлагъа да жаваплы кюйде янашма тюше. Айтагъаныкъ, постларда гезиклени амалгъа геливюне ёл бермейли, тергевлени болжалларын узатмайлы иш гёрюв гьажатлы. Халкъара оьлчевде юрюлеген мал айландырывну низамын бузмай, дазудан оьтгерилеген малланы сан янына зарал болмайгъан кюйде чыгъармагъа къаст этиле. Озокъда, транспортну оздурагъан кагъызларда-шагьатнамаларында гёрсетилинмеген яшыртгъын ташылагъан малланы алдын алмакъ учун борчлагъа, талаплагъа гёре янашмасакъ бажарылмай.

– Дагъыстанны къыбла боюндан темиркъазыкъгъа багъып элтеген гьава, сув, машин, темиръолла да кеп чакъырымлагъа узатыла. Артдагъы йылларда «Север-Юг» деген транспорт коридордан кёп машинлер оьтеген болгъан сонг борчлар да артгъаны англашыла, суткада нече машин тергелип йибериле?

– Гетиден де, артдагъы экиуьч йылланы ичинде бизин региондан оьтеген ёлларда юклени ташыв-мал айландырыв гюнден-гюнге дегенлей, артып тура. Республикадагъы 7 гюмрюк постланы бешиси Азербайжан булангъы транспорт машинлер юрюйген «Север-Юг» деген коридордагъы халкъара оьлчевде мал айландырыв юрюлеген «Кавказ» деген федерал ёлну уьстюнде къурулгъан. Гюмрюк постларда болма имканлы гезиклени алдын алмакъ учун янгы къураллар ясандырыла ва оьзге тюрлю онгайлы къуллукълар болдурула. Бизин сыйлы борчубуз шолай онгайлыкълардан пайдаланып машинлени тарыкъсыз токътатмай, гьайдавчуланы заманын алмай йиберсек къыставуллу гьаллар да тувулунмай, разисизликлеге де ёл берилмей. Алда 50 машин чыгъарылагъан постдан гьалиги заманда суткада 200-ден де кёп машинлер заманын тас этмей дазудан оьтгериле. 300 минге ювукъ айрыча адамлар тергелип ёлун узата...

Тарыкълы маллар, юклер оьтгериле

– Артвакътилерде Ирандан, Индиядан ёл чыгъагъан машинлер де бизин регион ёлларда кёп гёзге илинеген болгъан. Эсгерилген пачалыкълардан Россиягъа, Дагъыстангъа малланы къайсы журалары ташыла?

– Мал айландырывну оьлчевлери эсгерилген пачалыкълар булангъы халкъара байлавлукъланы беклешивюню натижасында йылдан-йылгъа къолайлаша бара. 2026-нчы йылны башлапгъы уьч кварталыны ичинде бизин уьлкебизге къыблабой дазудан таба 863 минг тон гьар тюрлю маллар-

юклер ташылгъан. Шо да бола тыш пачалыкълардан гелтирилеген малланы 32,5 проценти. Ирандан Россиягъа ва бизин регионгъа емишлер, овощлар, къурулуш материаллар, химия ва енгил промышленостларыны маллары гелтириле. Индиядан да къурулуш материаллар, фармацевтика маллар, савут-саба ва оьзге тюрлю юклер ташылып турагъаны давам этилине.

Гезикде токътайгъанлар сийреклеше

– Гюмрюк постларда ёллардан оьтеген транспорт узакъ заман токътамай юрюшюн узатсын учун Азербайжан дазуда болдурулгъан онгайлыкълар толу имканлыкълар яратамы?

– 2020-нчы йылдан тутуп гьалиге ерли къыблабой дазуда транспорт юрюшню ёрукълашдырмакъ учун гертиден де, кёп ишлер этилинген. Шону учун бу йылгъа белгиленген ишлер яшавгъа чыгъарыламы деген сорав тувулуна. Халкъара оьлчевдеги мал айландырыв уьстде эсгерилген пачалыкъланы къуллукъларын кютюв булан дазуланмай. Оьзге пачалыкъланы транспорт алатларын да дазудан гюмрюк постлардан оьтгермек РФ-ни транспорт министерлигини сиптечилиги булан онгайлы къуллукъланы болдурув узатыла. «Ярагъы-Къазмалар» деген постда суткада 1 мингден де къолай машинлени, 40 автобусну ва шолай да 4 мингге ювукъ адамны оьтгермек учун онгайлыкъланы болдурув тамамланды. Онгайлы шартланы болдурувгъа байлавлу болуп «Тагьиргент-Къазмалар» деген постда да бугюн-тангала юрюшню низамын толу кюйде ёрукъгъа салмакъ учун къурулуш ишлени башлама умут этиле. Шо иш де «Росгранстрой» деген федерал пачалыкъ идараны къурувчуларыны коллективине тапшурулгъан. Уьстевюне, артда эсгерилген постда электрон гезик булан юрюшню ёрукъгъа салывну къайдаларын пайдаландырмакъ учун чаралар гёрюлежек.

– Янгылыкълар гюмрюк постларда пайдаландырылагъаны англашыла. Шолай янгы къураллар булан доланмагъа инспекторланы билимлери имканлыкъ береми?

– Юрюшню низамын бузмай ёрукълашдырмакъ учун гьакъылны гючю булан ишлейген электрон къураллардан асувлу кюйде пайдаланмакъ гертиден де, гюмрюк постларда къуллукъ этеген инспекторланы билимлерин камиллешдирмеге тюшегени гьакъ. Россияны оьзге регионларында йимик инспекторланы касбу бажарывлулугъун, билимлерин камиллешдирив бизин республикабызда да тергевден тюшмей. Шо иш де Россияны гюмрюк къуллугъуну академиясыны ва ону регионлардагъы бёлюклерини гьай этивю булан яшавгъа чыгъарыла демеге ярай.

Жавапгъа тартыла

– Контрабанданы Каспийде-Дагъыстанда айрыча оьтёречелиги бар. 2026-нчы йылда законланы бузмагъа муштарлыланы нечеси тутулгъан ва жавапгъа тартылгъан? Хыянатчылар лап да аслу, не йимик малланы дазудан оьтгермеге муштарлы бола?

– Гюмрюк къуллукъну низамын бузагъанлар оьтген тогъуз айны ичинде 48 гезик гьисапгъа алынгъан ва шоланы 28-не къаршы уголовный ишлер ачылгъан, 3273 керен административ къайдада жавапгъа тартылгъан. Бу йылны башындан тутуп 2, 5 тон гюмрюк къуллукъну янындан гери урулагъан маллар чыгъармагъа муштарлылар да тутулгъан. Лап да яманы, Ювукъ Гюнтувушдан йимик Евросоюзну пачалыкъларындан да наркотиклени алып чыкъмагъа хыяллылар гьаракатын бошатмай иш гёрегени. Шону алдын алмакъ учун Дагъыстанны гюмрюк къуллугъу УФСБ-ни Дагъыстандагъы упрвлениеси, ДР-ни МВД-си ва ФЛСБ-ни дазу сакълав управлениесини къуллукъчулары булан байлавлукъда контрабанда малланы чыкъма къоймай алдын алмакъ учун иш гёре.

– Ихтиярсыз алтын малланы ва шолай да башгъа пачалыкъланы валютасын алып чыкъма муштарлылар тутуламы?

– Арадан оьтген вакътини ичинде алтын малланы, валютаны ихтиярсыз алып чыкъма къасткъылагъанлар 123 керен административ къайдада жавапгъа тартылгъан, 5 уголовный ишлер ачылгъаны гьакъда да айрыча эсгермеге тюше. Озокъда, шо тайпа бузукъ ишлени-гьаракатланы алдына чатакъ салмакъ учун информацияны масса къуралларыны янындан да кёмек тарыкъ болагъаны гьакъда да унутулмаса асувлу болар эди.

Гьазирлеген
Къ. КЪАРАЕВ.

Таза сют къатыкълар болдура

Эртен сагъат еттиде, Бабаюртну гюнтувуш боюндагъы гьавада йылы сютню ва къуругъан отну ийиси гьис этиле. Эки гектар ерде ерлешген хозяйствону къапуларыны алдына, районну уллу байлыгъын алып, авур юкленген сют ташыйгъан машин геле.

Цехни алдында бизин хозяйствону ёлбашчысы Рауф Къазанбиев къаршылай: «Йылны гюз ва къыш айларында биз гюнде эки тондан артыкъ сют алмайбыз, амма яз-яй гелип, авлакъдагъы от эркин вакътиде, гюнде беш тонгъа етише», - дей ол.

Сорашып, цехни ичине гиребиз.

«Бары затны оьзюбюзню харжыбызгъа, кёмек акъчаларсыз къурдукъ», — деп эсгере Р. Къазанбиев – Ишибизни 96 квадрат метр ерден башладыкъ. Бузхана, сютню сувутагъан камера ва котельныйны тургъуздукъ.

Цехни ичинде иш къайнай. Ишни барышы автоматлашдырылгъан: сют сюзгючден чыгъарылып, сонг тазалавдан оьте. Гьавада къалын, къызгъан сютню арив ийиси геле. Мунда химия къошулчанлар ва къуру порошоклар къошулмай. «Бабаюртну савгъатлары» деген хозяйствода – къалын къаймакъдан башлап, увма бишлакъ, ювурт, адатлы бишлакъдан камагъа ерли – бек тергевлю ва агьамиятлы технологиялагъа гёре этиле. Шону даражасы Евразия экономика союзну декларациясы булан тасдыкъ этилген, тек баш белгиси- алывчуланы инамлыгъы.

— Увма бишлакъны ашап къарагъыз, деп таклиф эте бизге Рауф Къазиханович, янгы гелген гьазир сурсатны гёрсетип. Къарагъандокъ бишлакъны тюсю ва тыш гёрюнюшю таза экени гьис этиле. Биз урлукъ майны ва порошокланы къошмайбыз. Алывчуланы алдатма бажарылмай: бир керен сан яныдан къыссакъ, тангала бизге бирев де гелмежек.

Хозяйствону сурсат малы кёп эртеден райондан тышгъа чыкъгъан. Бугюнлерде ломайлап сатыв этегенлерден таба «Бабаюртну савгъатлары» деген хозяйствону акъкъатыгъын савлай Дагъыстанны ва хоншу Мычыгъыш Республиканы базарларыны ва тюкенлерини къапеселеринде гёрме бола. Юртлулар учун буса, гьар гюн эртен акъкъатыкъ гелтирилип, ишлейген тюкен бар.

Бугюнлерде бу цехде алты адам загьматгъа къуршалгъан. Юртда шо да яман гьасил тюгюл.

Эннидеи сонг - гюнде 50 тон сютню ишлетме оьзюбюзге борч алгъанбыз, — деп пикирлеше бизин булан Рауф Къазанбиев. — Шо да акъкъатыкъланы тюрлю-тюрлю журасын болдурма ва 25 адамны ишге къуршамагъа имканлыкъ бережек. Юртубуздан йыракълагъа гетмей, азиз топурагъында къуллукъ этме сюегенлер кёп бар. Олайлагъа шо мурадына етмеге кёмеклешме умут этебиз.

Рауф Къазанбиевни аслу хыялы ва узакъ болжаллы умуту - толу ашамлыкъ чыгъарыв идара къурув. Гьали сют юртлулардан, демек фермерлерден ва оьз хозяйствосун юрютегенлерден ломай сатылып алына, шо да районда оьзбашына иш къурувгъа гючлю кёмек эте. Амма хозяйствода оьзюню савулагъан сыйырлары да болма герек.

«Савулагъан 50 сыйыр сакълайгъан ер онгармагъа сюебиз, — дей фермер бизин булан лакъырлаша туруп. Оьзюнгню гьайванларынг буса, оланы ашатывдан тутуп, сютню де сан янына тергев этип боласан. Ону булан да биз ерли фермерлер булан аралыкъны уьзмежекбиз.

Гьар йыл Россиядан ва оьзге ерлерден Дагъыстангъа гелеген туристлени санаву арта бара. Шогъар гёре де «Казанбиев Р. К.» деген сабанчы фермер хозяйство республиканы къонакъларына оьзлени сан янлы сурсат малын гёрсетме бола.

«Туристлер бизге асил мердешлер ва таза экология ашамлыкълар учун геле», — деп иржая Рауф Къазиханович.

Биз фермер хозяйствону къапуларындан уллу ёлгъа чыкъгъанда, къаршыбызгъа уьстюнде бидонлар да булан гезикли сют ташыйгъан машин геле туруп къаршы болду. Оьзю яшайгъан ерге бакъгъан сюув, савлай Дагъыстан оьктем болагъан , юртну ягъасында ерлешген акъкъатыкъ чыгъарагъан гиччирек цехни малын да даражасын гёрсетеген белгиге айландырма болагъанны айтма сюебиз.

Герейхан ГЬАЖИЕВ,
СУРАТДА: **«Бабаюртну савгъатлары» деген хозяйство.**

«Сан янына» инаныв болмаса да…

Гьалиги вакъти адамлар сатыв-алыв къуллукъ юрютегенлер булан кёп къайнаша. Кёбюсю гезиклерде оланы малын (сан янына инаныв ёкъ буса да), чарасыз болуп алма тюше. Шогъар бизин ата-бабаларыбыз «сокъур сатыв» дей болгъан. Шекленсек де алабыз ва къоллайбыз. Сан яны нечик экени де сонггъа таба ачыла, англашыла. Алда уллулар: «Сатывчуну иманы алывчуну амалы ёкъ» – деп де негьакъ айтмай болгъан экен» – деген ой геле. Арты булан: «Тергев юрютеген къурумлар да къайда къарай?» – деген пикру тува.

Айрокъда кёп къолланагъанларындан экисине тергев этсек: бензин ва гьайван-малгъа береген тирлик ем. Оланы экисини де, сан янлары осал болса да, оьтюп гетеген маллар.

Базар аралыкъланы девюрюнде ашамлыкъ маллар чыгъарагъанлар кёп. Тек оланы гьарисини сан яны тийишли къайдада тергелмей. Муна, бир гюн мен тюкенден алгъан сют шишаны ичинден кефир чыкъды. Кизлярда гьазирленген акъкъатыкъ. «Срок годности» деген ери, заманындан оьтмеген. Этикеткасын тюз ябушдурмагъангъа ошай деп, мен огъар онча агьамият бермедим. Сютню орнына кефир ичген булан бир зат да болмай. Тек, ашамлыкъ маллар да шолай тергевсюз чыгъарыла буса, оланы сан янына не деп айтма болурсан... Тергев юрютеген къурумлар бармы, олар къайда?

Оьзю бек тынч сорав болса да огъар жавап берме къыйын. Бир нече къурумлагъа барып сорав юрютсенг де бажарылмай. «Сертификат качества» деген кагъызы болса да, алывчуну алдында токътагъан ашамлыкъны «сан яны» бармы, ёкъму, ким билсин...?!

Муна машинлеге бензин ва газ тёгеген «заправка». Мени алдымда токътагъан эки жагъил улан (Шо гюн 93 маркалы бензин алдагъы багъасындан эки керенге гётерилген эди.) заправка этеген гишини алдында токътап огъар:

– Атыгъыз кимдир, биз сизин ишигизни тергеме сюебиз, сизге бир-эки соравларыбыз бар. Биз, бензинни сан яны нечик тергелегенни билме сюебиз, – деп сёз башлама урунду.

– Нетесиз мени атымны? Бензин тарыкъ буса айтыгъыз, тёгербиз. Мен прокурорну соравларына тюгюл жавап бермеймен. Тергеме сюе бусагъыз базаргъа барып айланыгъыз. Меники – оьзюмню малым, - деп жавап берди ол.

Заправкалар йимик оьзге жамият маллар сатагъан складларда, тюкенлерде де алывчуну алдатма тынч. Мисал учун юрт ерлерде халкъ гьайван-мал сакълай. Олагъа тирлик емлер гьазирлейген ва оланы сатагъан ерлеге барсанг, акъча берип алагъан малынгны сан янына къарама имканлыкъ болмай. Гьайван-мал сакълайгъан адам олай тергев болма тарыкълы экенни де англамай. Англайгъанлары болса да, гёрсетер бир-эки кагъызлар, ондагъы язывлардан да баш чыгъарма тарыкъ. Пачалыкъ янындан шо къуллукъгъа байлангъанлар ёкъ, бар буса да иш гёрмей...

Бир гюн, бир танышыбыз, оьзю де юртлу депутат, атын айтмасгъа менден сёз алып, булай хабарлай:

«Юртдагъы тирлик емлер гьазирлейген ва сатагъан складгъа барып, сан янын белгилейген кагъызларын ахтаргъан эдик. Сатыв этеген адам оланы бир тюрлюлерин чыгъарып гёрсетди. Арасында бир кагъыз да буссагьат сатылып турагъан тирлик емлени сан янына инаныв барны англатмай эди. Сонг мен огъар:

– Сиз кормагъа увакъ апилка къоша деп айта биревлер... Боламы шолай этеген кююгюз? – деп сорадым.

– Адамлар не деп де сёйлей, не этейик дагъы гьали огъар? Оланы токътатып боламы? Сиз тергейген къурум тюгюлсюз. Магъа соравлар бермеге ихтиярны къайдан алгъансыз? – деп, ол оьзю магъа соравлар берме башлады. Ону булан лакъыр къыйышмажагъын англап, артын узатмай къойдукъ.

Инамлыкъ бар буса, тергев эте турмаса да ярай, – деп айтагъанлар бола. Тек о бирдокъда къыйышывлу пикру тюгюл. Она шо инанывдан таба, тергевсюзлюкде къалып, нечакъы яхшы ишлер де бузулуп, тозулуп зараллы ёллагъа тюшген гезиклер де аз ёлукъмай. Тергев – инамлыкъгъа къаршы чыкъмай, яда ону гери урмай. О халкъ учун пачалыкъ янындан, яда жамият гьаракатны умпагьатлы иши гьисапда этилме тарыкълы къуллукъ. Бугюн шо бек тарыкълы къуллукъ бар буса да, емиш бермейген терек йимик, бавда ер де елеп, пайдасыз оьсе.

Гьар ашамлыкъ малгъа да ону сан янына берилеген тергев тарыкълы болагъаны, сынала гелген. Нечакъы уллу инаныв бар буса да, тергевню заралы ёкъ. Пайдасы буса оьтесиз кёп. Дагъысын айтмагъанда, гьалиги заманны шартларына гёре, урушбатчылыкъны алдын алма да кёмек эте.

Набиюлла МАГЬАММАТОВ.

Парадны ортак

Уллу Ватан давну йылларында 11739 адам Советлер Союзуну Игити деген сыйлы атгъа ес болгъан. Шоланы арасында кёп дагъыстанлылар да бар. Бизин Башлы якъдан 4 йылны узагъында дюньяда юрюлген лап оьжетли ва рагьмусуз тартышывларда, оьтген давда 483 эргиши ва къатынгишилер ортакъчылыкъ этген. Оланы яртысына «гиччи Ватанына» - ата юртларына къайтмагъа насип болмагъан.

Давну биринчи гюнюнден тутуп къолуна савут алып аякъгъа тургъан совет солдатланы, офицерлени гьар 100-нден уьчевю сав къалгъан. Атышывчу батальонну командири капитан Абдурашит Магьамматович Ибрагьимов шо талигьлилени арасына гирген башлылы улан.

Ол, гьалиден 85 йыл алда, 1941-нчи йылны ноябр айыны 7-нде Москвада Къызыл майданда оьтгерилген Парадны ортакъчысы.

1945-нчи йылны март айыны 6-ндан 15-ши болгъанчагъа Балатон кёлню ва Секешфехервар шагьарны/Венгрия/ бойларында юрюлген къанлы давларда батальонну командири гьисапда игитлик гёрсетген, Советлер Союзуну Игити деген сыйлы атгъа экинчи керен гёрсетилген.

Смоленск ва тахшагьар учунгъу давларда

Абдурашит Магьамматович Ибрагьимов Къызыл армияны сыдыраларына 1939-нчу йылны сентябр айыны 10-нда, оьзюне 21 йыл битген гюн чакъырылгъан. Уллу Ватан давну алдындагъы йылларда асгерде къуллукъ этеген уланлагъа уллу гьюрмет этиле болгъан. Къызьяшлар да оланы ушатып, сююв кагъызлар яза болгъан. Асгер къуллукъларыны экинчи йылында Абдурашит Магьамматович юртлу асгер къурдашларына армияда къалмагъа ва дав-асгер училищеге охумагъа тюшмеге къасты барлыгъын билдире. Узакъ къалмай ол яхшы умутларына етише.

Дав башлангъанда, – деп эсге ала эди Абдурашит Ибрагьимов: «Биз яйлыкъ лагерлерде эдик. Сонгугюн ахшам «Волга, Волга» деген киногъа да къарадыкъ. Эртенинде дав башланды».

Шо гюнден бугюнге бизин 85 йыл айыра. Инанып да битмейсен.

Уллу Ватан дав Абдурашит Магьамматовични яшавуна Смоленск шагьарны ягъаларында июн айны 22-нде гире, 26-нда буса ол курсант къурдашлары булан къолгъа савут да тутуп немис-фашистлеге къаршы Ватанын якъламагъа гётериле. Оьмюрге уллу, сынаву ва гьакъылы артыкъ, къаркъарагъа мазаллы, къатты хасиятлы Абдурашитни курсантланы взвод-бёлюгюню командири этип белгилейлер.

Смоленск шагьарны халкъы тиши-тырнагъына ерли савутлангъан немис елевчюлеге къаршы аякъларын къатты басып токътай. Шагьарлылар, шагьардагъы ва айланасындагъы асгер бёлюклер Смоленскни елемеге болмасдай къалагъа айландыра. Мунда немис-фашистлени черивлери эки айгъа токътамагъа борчлу бола. Августну ахырына Смоленскни якълавчуларыны гючлери тая башлай. Шагьарны якълавчуларыны асгер ва партия ёлбашчылары курсантланы командири лейтенант Ибрагьимовну чакъырып, эгер немислени токътатмагъа бажарылмаса «Горбатый» деген кёпюрню атылтмагъа гереклигин англата. Игит лейтенант ва курсант къурдашлары жаваплы тапшурувну уьстюнлю кютелер. Сонг артгъа тайышывлар, къурдашларын тас этивлер башлана. Сентябрни 10-нда, тувгъан гюнюнде Абдурашит Ибрагьимов енгил яралана. Госпитальдан чыкъгъан сонг ол курсант къурдашларына къошула.

Ноябрни 7-нде Москвада Къызыл майданда Совет асгерлени дав парады оьтгериле. Чарада Абдурашит Магьамматовични асгер бёлюгю де ортакъчылыкъ эте. Мундан таба олар барысы да Волоколамск шагьаргъа бакъдырыла. Савлай дюньягъа белгили 316-нчы дивизияны солдатларына инбашларын тийдирип курсантлар эретуралар. Давдан сонггъу лакъырлашывларыбызда Абдурашит Магьамматович сибирлилени бек макътай эди. Жагьиллигине къарамай, курсантланы кёплери 1941-нчи йылны гюз-къыш айларында адам инанмасдай къаттылыкъ гёрсетип, жанын-къанын аямай дав этелер. Курсант къурдашларыны сав къалгъанларына, Абдурашит Магьамматовичге 1944-нчю йылны май айыны биринде «Москваны якълавчусу» деген медаллар тапшурула.

«Ржевни тюбюнде оьлгенмен»

Александр Твардовскийни бу шиърусун уьлкебизде билмейген ва охумагъан ёкъдур. Ол Ржев шагьарны игитлерине ва къурбанларына багъышлангъан. Абдурашит Магьамматович шо гючлю давланы ортакъчысы.

Немислени Москваны тюбюнде токътатгъан сонг, Абдурашит Магьамматович 30-нчу армияны 379-нчу атышывчу дивизиясыны 1255-нчи полкунда миномет ротаны командири этилип белгилене. Узакъ къалмай 30-нчу армияны Калининский фронтгъа бакъдыралар. 1255-нчи полк Ржев шагьарны ягъасында Усово-Панково-Овсянниково юртланы ягъында ерлеше. 1941-нчи йылны октябр айындан 1943-нчю йылны март айы битгенче мунда къанлы давлар юрюле. Совет асгерлер шо йылларда 4 гезик уллу гьужумлар эте. Тек оланы бириси де уьстюнлюк гелтирмей. Натижада 1342888 совет солдатлар, офицерлер яралана, къолгъа тюше, 500000 адам жанын къурбан этелер. Тас этивлер уллу болса да, негьакъ болмай. Бизин асгерлер немис-фашистлени Москва, Сталинград шагьарлагъа гирмеге къоймай, уллу четимликлер тувдура. Миномет ротаны командири алгъа барагъан асгер бёлюклеге мекенли кёмеклеше, оьзюн бажарывлу офицер гьисапда гёрсете. Давлар асталашгъан сонг, А.Ибрагьимовну «Выстрел» деген орта ва оьр чинли офицерлени гьазирлейген 6 айлыкъ курслагъа бакъдыралар. Билимлерин де толумлашдырып, ол 1943-нчю йылны экинчи яртысында 48-нчи атышывчу дивизиягъа ротаны командири этилип белгилене.

Алда – Украина

1944-нчю йылны февраль айыны 20, 21, 22-нчи гюнлеринде командование ротаны командири А.Ибрагьимовгъа Кривой Рог шагьарны алдында токътагъан Червоная деген уллу ва мекенли беклешдирилген темир ёл станцияны елемек масъаланы тувра салалар. Гече тындырыкълы гьазирлик гёрюле. Башында оьзю де булан рота эртенни тангында Червонаягъа гире ва ону толу азат эте. Ротаны командири 3 немис солдатны оьлтюре, Къызыл Юлдуз ордени булан савгъатлана. Уьстюнлю чапгъын, Кривой Рогну азат этивде гёрмекли ер тута.

1944-нчю йылда старший лейтенант А.Ибрагьимовгъа капитан чин бериле. Ол 93-нчю Миргород атышывчу дивизияны 51-нчи атышывчу полкуну 2-нчи атышывчу батальонуна командир этилип белгилене. Орта гьисапда алгъанда атышывчу батальонда 800-1000 адам къуллукъ эте.

Давну суратлайгъан совет язывчу-фронтовик Пётр Алексеевич Михин эсделик китабында булай яза: «Батальонну командири – ошама сюеген адамым! Огъар баш ийип гелгенмен ва даим баш иежекмен! Уллу Уьстюнлюкге етишивде ону къошуму лап уллу. Магъа имканлыкъ берсе, мен огъар Москвада Къызыл майдандагъы маршал Жуковну памятнигинден бийик памятник къурар эдим».

Батальонну командири немислеге лап ювукъ, оьз ёлбашчыларына лап йыракъдагъы офицер. Огъар Оьрбашкомандующий телефон урмагъа бола болгъан.

Дав къурдашларыны саргъалгъан кагъызларын охуп, Абдурашит Ибрагьимовну хасиятларын, игит ишлерин, къоччакълыгъын билип, ону уьстде батальонну командирине айтылгъан бары да къыйматлагъа гелишдирмеге болабыз.

1970-нчи йылда асгер къурдашы Александр Владимиров командирине булай яза: «Гьюрметли Абдурашит Магьамматович, эсигиздеми 1944-нчю йылны апрель-май айлары. Днепр оьзенден оьтген сонг батальон ерлешген бекликлерин сакълап къоймай, фашист елевчюлени 7 танкын, кёп солдатларын ёкъ этгени. Август айда буса шо якъдагъы «Сопка суворовского солдата» деген бийикликни елеп немислени къувалагъаныбыз. Шо игитликлери учун батальонну командири Къызыл Юлдуз орден булан экинчи гезик савгъатлана. Ону солдатларына «суворовчулар» деген ат тагъыла.

Душманны уясына къувабыз

Украинаны азат этип, А.Ибрагьимовну батальону Богдан Сукша башчылыкъ этеген югославиялы партизанлар булан аралыкъ тутуп, Рени шагьарны (Украина) ягъасындан Дунайны ари, онг бетиндеги Венгрияны Дунаваршан (Донатай) шагьарына чыгъа. Бу ерде Дунайны генглиги 300-400 метрге, теренлиги буса 5-8 метрге етише. Шулай оьзенден оьтмеге енгил тюгюл. Озокъда, капитан Ибрагьимов роталаны, взводланы командирлерин алданокъ жыйып масъаланы четимликлерин, жаваплылыгъын англата, гьар бёлюкге тапшурувлар бере. Сонг да, тилин билмесе де югослав партизанлар булан аралыкъ тута, гьалны англата ва оланы кёмеги булан Дунайны ари бетине чыгъып беклеше, оьзге батальонлагъа алгъа бармагъа ёл ача. Дунай бойларда комбат Ибрагьимов гёрсетген къоччакълыкъ уьлкебизни лап оьр савгъаты – Советлер Союзуну Игити деген атгъа тийишли деп кагъыз языла. Тек, оьрдегилер Игитни алтын медалын Къызыл Байракъ орденге айландыра.

Венгрияны азат этив давлар дагъы да оьжетли бола. 51-нчи полк Секешфехервар шагьаргъа чыгъа ва шагьарны елеп, айланасында ерлеше. А.Ибрагьимовну 2-нчи батальону Балатон кёлню ва ондан чыгъагъан 50 метр генглиги булангъы сув татавулну боюнда беклеше. Артда белгили болгъаны йимик, мундагъы гьаллар бек къоркъунчлу ва бузукъ болуп чыгъа. Шагьардан Будапештге 50-60 чакъырым бар. Сонг, бу якъларда нап чыгъарыла, бензин этиле. Шону учун немис-фашистлер Секешфехерваргъа СС-ни лап айтылгъан «Мёртвая голова» деген 6-нчы танк ва 6-нчы яяв дивизияларындан къурулгъан бёлюгюн бакъдыра. Секешфехерварны къайтаргъан сонг, немислер токътамай гьужумун давам этелер. Оланы баш гючю 2-нчи батальон ерлешген 133-нчю бийикликге бакъды-

№ 41 5 НОЯБР 2026 й. ЁЛДЯШ

ъчысы

рыла. Бир чакъырымны генгине 50 танк (аралыгъы 15-20 метр) ва кёп солдатлар, офицерлер гьужумгъа гётериле.

Абдурашит Магьамматовични айтывуна гёре мартны 6-ндан –15-не ерли мунда адам инанмас дав башлана.

– «Бизге эки якъдан оьлюм бар эди, – деп эсге ала эди ол. Алда танклар булан немислер, артда 50 метр генглиги булангъы татавул. Душман шо масъаланы салгъан болгъан. Тек, биз оланы умутларын яшавгъа чыкъмагъа къоймадыкъ».

Биз билеген кюйде 28-29-нчу январда немислени бир танк бёлюгю хапарсыздан 51-нчи полкну штабы ва 82-нчи айры санитар батальону ерлешген Вебер деген юртгъа чыкъгъан. Штабны офицерлери, госпитальдагъылардан юрюмеге болагъан солдатлар, офицерлер болгъаны йимик орман ичге гирмеге гьаракат этгенлер. Яралары булан къалгъан 39 совет солдатланы, офицерлени, медицина къуллукъчуланы немислер уллу вагьшиликъ булан оьлтюргенлер. Шоланы арасында А.Ибрагьимовну яралангъан солдатлары да болгъан. Къысмат буюруп, оьзю комбат, шо гюнлени алдында госпитальдан батальонгъа къайтгъан. Ачувдан тойгъан Ибрагьимовну солдатлары шо хабарны эшитген сонг, токътагъан ерин яхшы беклешдирген ва немислени уллу оьжетлик булан къаршылагъан. Шо уллу ва къанлы къыргъынгъа гьазирлик муна мундан, яман хабардан баш алгъан.

Натижада жуманы узагъында юрюлген къанлы давларда батальон 133 бийикликни сакълагъан, артгъа бир абат алмагъан. Душман онлар булан танкларын, БМП-лерин, оьзге техникасын, 100-ден артыкъ адам гючюн тас этген, 70 адам къолгъа тюшген. Немислени гьужуму йырылгъандокъ, батальон гьужумгъа гётерилген ва оьзге бёлюклеге таянып Секешфехерварны янгыдан къайтаргъан.

1945-нчи йылны март айыны 12-синде 93-нчю Миргород дивизияны газетинде печать этилген «Выстоять» деген шиъруда комбат Ибрагьимовну игитлиги булай суратлана:

Бей фашистов всей
силой своей огневой,
Так, как их бьёт комбат
Астюченко,
Капитан Ибрагимов, солдат
Дубовой
И сержанты Ильин и Павленко

Балатон кёлню ягъасындагъы 133-нчю бийикликни айланасында ва Секешфехервар шагьарны азат этивде гёрсетген игит ишлери учун батальонну командири Абдурашит Магьамматович Ибрагьимов Советлер Союзуну Игити деген оьр атгъа экинчи керен гёрсетиле. Тек, бу гезик де Алтын Юлдузну орнуна игит уланыбызгъа экинчи Къызыл Байракъ ордени тапшурула.

Батальон токътамай. Душманны къувалай туруп, Венгрияны тахшагьары Будапештге ёл ала. Душман къача, савутларын ташлап къолгъа геле. Шо гьужумланы натижасында А. Ибрагьимовну игит солдатлары ва офицерлери 43 топну, 29 автомашинни, 415 пулемётну, 1240 тюбекни ва 900 солдатны, офицерлени къолгъа алалар. 1945-нчи йылны июн айында ол Уллу Ватан давну 2-нчи даражалы ордени булан савгъатлана.

Уллу Ватан давну Абдурашит Магьамматович 93-нчю Миргород дивизияны 51-нчи полкуну 2-нчи батальонуну командирини къуллугъунда тамамлай. А.М.Ибрагьимовну тёшюн 5 дав орденлер, «Москваны якълавчусу», «Будапештни елегени учун» деген ва башгъа медаллар безей. Ол 26-нчы армияны командующийини, СССР-ни Оьрбашкомандующийи И.В.Сталинни «Баракалла» кагъызлары булан да кёп керенлер белгиленген.

Къатты хасиятлы, нечик шартларда да тюз къарар къабул этип билеген офицерни Австрия пачалыгъыны шагьарларыны бирисине комендант этип белгилейлер. Жаваплы къуллукъда ол 2 йыл чалыша. Шо йылларда ата юртуна геле, уьйлене. Биринчи яшы Ибрагьим Австрияда тува.

1947-нчи йылда Ибрагьимовланы агьлюсю Дагъыстангъа ата юртуна къайта. Орденли офицерни, давну игитин напчыланы посёлогу Избербашдагъы ФЗО-ну директоруну орнунбасары этип белгилейлер. Сонг, Абдурашит Магьамматовични 2 йыллыкъ партшколагъа охумагъа бакъдыралар. Къайтгъан сонг, ол КПСС-ни Къаягент район комитетини секретары этилип белгилене.

1958-нчи йылдан тутуп пенсиягъа чыкъгъанчагъа Абдурашит Магьамматович уьч де Башлы юртларда милицияны участковый инспектору болуп ишлей, Дагъыстанны ич ишлер министерлигинде инг яхшы къуллукъчуланы бириси гьисапда белгилене. Оьмюрге гёре пенсияда болса да, Абдурашит Магьамматович ерли «Кировский» деген совхозда бир нече йыллар чалыша, Башлыгентли ветеранланы Советини председатели этилип сайлана.

Татывлу агьлю генглеше. Абдурашит Магьамматович уьягьлюсю Рукъуят эчивюбюз булан дагъы да дёрт уланны: Султанны, Агьматханны, Жарулланы, Къурбанмагьамматны атасы. Султан ва Жарулла игит атасы йимик, Дагъыстанны Ич ишлер министерлигинде жаваплы къуллукъларда чалышгъан, атасыны гьюрметли атын дагъы да оьр этген, подполковник чинлерде ял алмагъа пенсиягъа чыкъгъанлар. Агьматхан ва Къурбанмагьаммат – экиси де юртлуларына, элибизге гьакъ юрекден гьалал къуллукъ этген уланлар.

Абдурашит Магьамматович дав къурдашлары, юртлу яшёрюмлер булан кёп ёлугъуп, оланы гьарисин Ватанын сюймеге уьйрете эди. Ону яшаву, Уллу Ватан давну йылларында этген игит ишлери даим эсибизде, дагъыстанлыланы гьалиги наслуларына Ватанын сюювде уьлгю болуп токътай.

М. ИБРАГЬИМОВ,
Къаягент район.

Намусуна таянып яшагъан

Хапарсыздан дав башлангъан 1941-нчи йылны экинчи яртысы, уьлкени ёлбашчылары, гьакимиятны къуллукъчулары учун да бек къыйынлы бола. Душманны чапгъыны булан гьар абатда йимик четимликлер де, онгайсызлыкълар да тувулуна. О вакъти, халкъ арада «бирлик, татывлукъ» сакъланысын учун уьлгюлю иш этмек умпагьатлы къуллукъ деп гьисаплангъан. Оьзю сююп давгъа гетмек де шолай яхшы иш деп саналгъан.

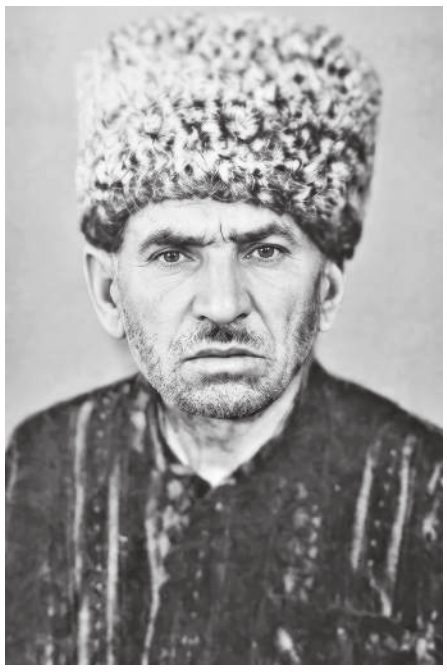

Шо вакъти оьзге ерлерде йимик Къазанышда да гёнгюллю кюйде давгъа барагъанлар кёп болгъан. Абдулкъадир Къапуров шолай, оьзю сююп гетегенлерден бириси. Дав башланып, экинчи гюн ол шо мурады барны билдире. Артындагъы гюн гетме де гете. Патриот ругьну гётеривге байлавлу ол да, ону йимик оьзгелер де жамият арада гёрсетеген «уьлгюлю тавакаллыкъны» агьамияты да уллу даражагъа етишген. Неге тюгюл, Ватанны якъламакъ учун, эргиши, оьзюне борч йимик салынагъан дав намусну кютмей туруп, оьзге янындан насип къаравуллама болмайгъаны ачыкъдан англашыла болгъан. Тавакаллыгъы кёп Абдулкъадир де шо намусну кютме гетген.

Давгъа баргъанча ол ерли колхозда арбачы болуп ишлеген. О замангъы адамлар айтагъангъа гёре, мазаллы ва къуватлы улан эки арбаны юклеме де юклеп, бошатма да бошата болгъан.

Давдан къайтгъанда да шо меселдеги гьаракатчылыгъын давам этген. Уллу болуп, къуваты аз болгъанда да ол арба булан ишлейген 14-15 йыллыкъ яшлагъа кёмек этип де юрюген. Ону суратыо заманлардагъы загьмат коллективлерде адатлангъан «Доска почёта» деген гьюрмет белгисин гёрсетеген ерлерден таймай болгъан.

Абдулкъадир Къапуров учун Уллу Ватан дав Къазахстанны Гурьев шагьарындан башлана. Артиллерия бёлюкге тюше, сержантлар гьазирлейген школада охуй, сонг оланы Сталинград шагьарда ва ону айланасында юрюлеген давлагъа йибере. Шагьарны немис-фашистлерден азат этип битгенче ол шо къагьрулу давларда ортакъчылыкъ эте. Яралана, «санчастда» къолай болуп дагъы да фронтгъа гете. «Къоччакълыгъы учун» ва «Сталинградны азат этгени учун» деген медаллар булан савгъатлана.

Сталинград давлардан сонг Абдулкъадир Къапуровланы аскер бёлюгю Гюнбатыш-Украина фронтгъа гёчюрюле. Душманны гери урмакъ учун оьжетли давлар юрюте туруп булар Будапешт шагьаргъа етише. Шагьарны фашист елевчюлерден азат этеген ябушувланы бирисинде ол 1945-нчи йылны башында яралана ва медкомиссияны къарарына гёре «давну сакъаты» деп уьюне къайта. Бир нече айдан дав токътай.

Абдулкъадир яшавда бек аз сёзлю адам эди. Давну башындан ахырына ерли, деп айтсакъ да ярайгъан кюйде ватандашлыкъ борчун дав майданда оьтгерген адам, айрокъда оьзюню гьакъында, хабарлама сююп ол бир заманда да сёз башламагъаны герти. Сорасанг да давда гёргенлерини гьакъында онча ачыкъ этип айтмай эди.

Озокъда эсге алывлар болмай кюй ёкъ, фронт яшавда гьар гюн йимик бир-бирине ошамайгъан мюгьлетлер тувулуна. Олар, хабарлай турмасанг, унутулуп да къала. Муна, биз оьзюню гьакъында айтагъан Абдулкъадир Къапуровну да дав ёлларыны гьакъында китап язма чакъы да эсге алывлары болгъандыр. Сав заманында о гьакъда гьай этип айланагъанлар табылмагъангъа гёре, хыйлы маълумат тас болгъан. Янгыз онуки тюгюл, оьзге ветеранланы да фронт яшавлары, оьмюрлерини аслу къысмат гесеклери ахтарылмай къалгъан.

Абдулкъадир, уллу чагъына етишгенде де, оьзгелеге уьлгю болардай намуслу загьматы булан, къаркъарасыны гючю-къуваты булан къыйын тёгюп яшавун оьтгергенлерден бириси. О йыллар юртда автомашинлер болмагъан. Колхозланы, совхозланы бары да юк ташыв ишлерин арбачылар кюте болгъан. Ерге ярыкъ тюшгенде башланып, къаш къаралгъанда тамамланагъан иш... Эринчеклик не экенни билмеген, савлугъун да къызгъанмагъан. Гьалал яшагъан, бир заманда да къыйынлыкълардан къачмагъан ва оланы ариге тебермеген.

Абдулкъадирни уьягьлюсю Умурагьмат да колхозда ишлей туруп оьмюрюн йиберген. Экиси де беш улан яшны оьсдюрген, тарбиялагъан ва уьйлендирген. Олар да къол загьматны хадирин билеген адамлар эди.

Набиюлла МАГЬАММАТОВ.

«Къатты мыхлар болар эди олардан»

«Мыхлар этме бола буса шу адамлардан:
Дюньяда лап къатты мыхлар бола олардан.»

Н.Тихонов.

Эл болсун, юрт болсун, шонда яшавлукъ этип юрюйген халкъны намусларыны авур янын бойнуна алып, биз этмесек ким этер деп айтып, гётерип юрюйген тавакелли, пагьмусу да, рагьмусу да, берекети де булангъы адамлары кёп бола. Олар гьар къайсы девюрде де тувгъан, оьсген, жанына азиз болуп къалгъан ерлени сынмас гёчерагъачлары, чёкмес орта багъаналары болуп оьмюрлерин гечире.

Уллу юртну намуслары да уллу бола деп айтагъанлай, Буйнакск райондагъылар масхара-герти булан «океан» деп ат къойгъан Тёбен Къазаныш юртда шолай, элни намусун артыкъ гёрюп, артгъа салмай къуллукъ этегенлер гьар заманларда да болгъан, гьали де бар.

Гетген сонгугюн магъа ата-бабалары Тёбен Къазаныш юртда эжелги заманлардан берли яшайгъан, эли учун кёп къыйынлар тёкген уллу тухумну вакили Ибрагьим Абдурагьманович Зайнутдинов булан лакъыр этме насип болду.

Ибрагьим 1953-нчю йыл май айны 23-нде кёп яшлы агьлюде тувгъан. Ону хабары атасы-анасы ва оланы тенглилери оьттерген авур ва къыйынлы йылланы гьакъында.

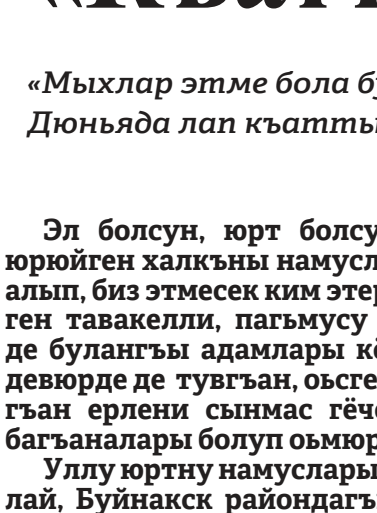

- Атабыз Абдурагьман Зайнутдинович Зайнутдинов 1910-нчу йылда Тёбен Къазаныш юртну орта авулунда тувгъан. Бир чагъындагъы яшлар булан бирге уллу алимибиз Абусупиян Акаев ачып ишлеме башлагъан мадрасада охуп билимлер алгъан. Огъар 12 йыл болуп турагъан чагъында ат арбасы булан киреге барып гелеген атасы Зайнутдин Атлыбоюн юртну ювугъунда эмсиз аврув къабунуп гечине. Шо вакътисинден башлап Абдурагьман авулдагъы меччини кёмекчиси болуп ишлеме урунгъан, - деп хабарлай Ибрагьим атасыны башындан гетген гьаллары эсге ала туруп. – Шо йылларда гёзю гёргенни тез алагъан атабыз, оьзбашына уьйренип Тёбен Къазанышда биринчи болуп ярыкъ ясандырывлар тартагъан электрик-монтёрну ишин де юрютмеге гирише. Савлай юртда биринчи радио, телефон бизин ожакъда болгъан деп айталар. Арыкъсув, енгил, югюрюк къаркъаралы экенине де къарамайлы ол райондагъы электросетлени конторундан ток теллени уллу байламын аркъасына гётерип гелтире болгъан. Арадан онча заман гетмей Абдурагьманны бажарывлугъун эс этген ёлбашчылар огъар юртдагъы Серго Орджоникидзени атындагъы колхозну устаханасыны заведующийини къуллугъун тапшура.

Шо йылларда Абдурагьман Зайнутдинов айланасына оьзю йимик юреги-жаны авруйгъан тенглилерин де къуршап, ата юртуну чечилмей къалып турагъан кёп-кёп масъалаларын яшавгъа чыгъарма уруна. Яш уланланы ортакъ къасты-гьаракаты булан Орджоникидзе колхозну 7 тюрлю авлакъ ерлеринде ерлешген къотанларында гьайван-мал сакъланагъан аранлары, шолагъа къуллукъ этеген колхозчулагъа буса яшама имканлыкълары булангъы уьйлер тургъузула. Атабыз шо йыллар заман табып Майкоп шагьаргъа да бара, ондагъы агъач ишлетеген фабрикден арбаланы дёгерчеклери къурашдырылагъан гьазир тогъунланы да юклеп гелтирип колхозчулагъа тапшуруп тургъан.

Юрт жамиятны арасында болсун деген яхшы усталыгъы да, къасты-тавакеллиги де бар бирче оьсген къурдашлар Абдурагьман Зайнутдинов, Абдулла Касимов, Мурза Жамавов ва олар йимик дагъы да юзлер булан къоччакъ уланлар Уллу Ватан дав башлангъан биринчи гюнлеринденокъ фронтгъа, ана Ватаныбызгъа чапгъын этген немис-фашистлеге къаршы ябушма гьазирлигин билдирип чыгъалар.

1935-нчи йыл юртлу къыз Ирайгьанат булан уьйленген атабызны агьлюсюнде 4 авлет тувса да, оланы 2-си кёп гиччилей гечине. Абдурагьман торайып гелеген эки авлетин колхозчулар учун аш этеген уьягьлюсюне де къоюп, атлы асгер бёлюклеге къуршалып фронтгъа барма онгарыла.

Савлай алгъанда уллу Ватаныбызгъа чапгъын этген немис-фашистлеге къаршы юрюлеген Уллу Ватан давну узакъ йыллларында Тёбен Къазаныш юрдан 1200 адам ортакъчылыкъ эте. Оланы 568-и дав майданларда жанларын къурбан этгенлер, 216 буса белгисиз тас болгъан деп гьисаплана. Ватан давда Уьстюнлюк къазанып ата ожакъларына къайтма буюргъанланы арасында биз эсгереген къурдашлар да бола.

Абдурагьман Майкоп шагьарда ерлешген асгер бёлюклени авиация школасыны курсларын охугъан сонг огъар сержант чин де берип 185-нчи атлы асгер бёлюк булан Сталинградны якълама йиберелер. Шо бойда 1943-нчю йыл юрюлеген къыргъын ябушувланы биринде душман атгъан топну яркъычлары ону сан-санына батыла. Аркъа бою, сол къалагъыны тюбю ва мангалайы къангъа батгъан, авур яралангъан юртлу къурдашын эс этген Мурза Жамавов ону аркъасына да гётерип уьч чакъырым ариде ерлешген 3689 номерли санчастгъа тапшурмагъа бажаргъан.

Арадан 9 ай оьтюп къолайгъа къайтгъан сонг ол 883 номерли атышывчу полкда къуллукъ эте. Савлугъун янгыдан тергеп чыкъгъан сонг Абдурагьманны Майкоп шагьардагъы дав самолётланы ярашдырагъан 983 номерли асгер бёлюкге йиберелер. Ол шонда 1945-нчи йылны 26-нчы октябр айына ерли къуллукъ этип ата юртуна, агьлюсюне къайта, давну алдында къоюп гетген колхозну устаханаларында заведующийни къуллугъун узата.

Абдурагьман Зайнутдинович 1945-нчи йыл март айны 22-нде «Кавказны якълагъаны учун»,

1946-нчы йылны январ айында «Германиядан уьст болгъаны учун» «Уллу Ватан давну 1941-1945-нчи йылларында тёкген къайратлы загьматы учун», «Узакъ йыллар намусу булан ишлегени учун» деген ва кёп санавдагъы юбилей медаллар булан савгъатлангъан.

Уллу Ватан давну йылларында «Бары да зат фронтгъа – бары да зат Уьстюнлюк учун» деп чалыша туруп, гьалсыз-гьавкъатсыз болгъан юрт жамиятланы, колхозланы аякъгъа тургъузмакъны намуслары да, давда уьстюнлюк алып къайтгъанланы ва янгы торайып гелеген яш наслуланы бойнуна салына. Яшавда ва ябушувларда бай сынав топлагъан, ватаны учун санын-жанын аямай къуллукъ этген, парахатлыкъны хадирин теренден англайгъан къоччакълар бу гезикли ябушувгъа да уллу ругьланыв булан гиришелер.

Абдурагьман Зайнутдиновну ёлбашчылыгъы булан 1975-нчи йыл Уллу Ватан давну йылларында жанларын къурбан этген юртлуланы гьюрметине «Игитлеге даимлик макътав» деген эсделик белги этилген. Ондан къайры да юртну къап ортасында Орджоникидзени атын юрютеген колхозну конторуну бинасы, электрик ток булан будай тартып ун этеген тирмен къурулгъан, Къазанышны ва Бетавулну арасында гьарсиллейген ва башгъа кёпюрлер, колхозну ер-ердеги бавларында къаравулчулар учун гиччирек къаравул уьйлер тургъузула. Умуми кюйде алгъанда Абдурагьман Зайнутдинович ата юртуну ва юртлуларыны яшаву онгуп-тюзелип къалсын учун 52 йыл къайратлы кюйде загьмат тёкген. Ол артдагъы йылларын аякъ уьстде, къуран охуй туруп оьттере ва 2006-нчы йылны 10-нчу февралында гечинген.

Абдурагьман Зайнутдинович атасыны атын къойгъан уланы Зайнутдин Буйнакскидеги агрегат заводда узакъ йыллар ишлеп кёп санавдагъы медаллагъа ва Гьюрметлев грамоталагъа ес болгъандан къайры, «Алтын къоллу уста» деген атны къазангъан. Къызларыны бириси Гьапсат республикада аты айтылгъан, опуракъ бичегентигеген дерзи, оьзтёрече пагьмусу булангъы усталаны бириси эди.

Давну ва загьматны ветераны Абдурагьман Зайнутдиновну уллу ва берекетли агьлюсюнде торайгъан 7 авлетни бири, мени булан лакъыр этеген Ибрагьим Абдурагьманович Зайнутдинов оьзю де оьмюр боюнда слесар болуп загьмат тёгюп тургъан.

Казим КАЗИМОВ.

Алав АЛИЕВ

Къазанма белсенген

Дагъыстангъа гелеген туристлени санаву йыл сайын арта деп биревлеге гёрмекли натижа йимик сёйлеме имканлыкъ бере. Мени буса, тюзюн айтгъанда, шо бирдокъда сюндюрмей. Неге сюндюрмейгенин гьали англатма къарайым.

Тавлар элибизни Аллагьутаала гёзел табиатдан языкъ этмеген. Ким де сукъланардай ерлерибиз аз тюгюл. Похлап турмай гьайлы янашагъан болгъан бусакъ, тезокъда экинчи Швейцариягъа айланажакъ эдик. Тек биз табиатны къорумакъны масъаласын кёп ариге теберип, шону булан къазанма белсенгенбиз.

Хыйлы къайгъы, зарал гелтирген сонг россиялыланы арасында Дагъыстанны ял алыв ерлерин танглама сюегенлени санаву артып тербеди. Республикада шоссагьат багьалар кёкге чюрюлдю. Ашамлыкъ маллардан башлап квартирлеге ерли. Гьатта Магьачкъалада, Каспийскиде квартирлерин гьакъгъа береген есилери турагъанланы яшыюшу булан орамгъа къувалап, туристлени къабул этмеге башлады. Олардан гьар тургъан гечеге 4 минг манат ала эди. Таксистлер аслам кюйде къазанма башлады. Бурнуну тюбюне етишдирген саялы да шагьарны танымайгъан адамдан шайлы акъчаланы талап эте эди. Тавларда бир гечеден такътадан «къонакъ уьйлер» къуруп, гелгенлерден уьч юлдузлу отелге йимик гьакъ ала эди. Шолай мисалланы дагъы да узатма бола.

Налоглар артды, экономикагъа къаравулланмагъан акъчалар къошулду деп макътаналар. Санавлагъа къарасакъ, къуванма чакъы себеплер гёрмеймен. Мисал учун, гетген йыл Дагъыстангъа 2 миллион турист гелген. Олагъа 12,5 миллиард манатны оьлчевюнде гьар тюрлю къуллукълар этилген. Ерли муниципалитетлеге буса, шондан 16 миллион манат тюгюл налоглар гелмеген. Азмы, кёпмю, оьзюгюз гьисап этип къарагъыз.

Башгъа янындан, биз шончакъы халкъны къабул этмеге гьазирбизми?! Дагъы затны айтмагъанда, тийишли чакъы гьажатханаларыбыз бармы? Гелген къонакълар гьаваларда саркъыйгъан къушлар тюгюл чю, олардан да нас-чёп къала, кёп къала. Бизин буса насчёпню ишлетеген бир сама заводубуз ёкъ, къачан болажагъы да белгисиз.

Ондан къайры, бирдагъы бир янына тергев бермеге сюемен. Биздеги иманлы-динлимен деп юрюйген бир тайпа туристлеге нече де бек илинме сюе. Нечик гийингенин, не ашайгъанын, не ерде сигарет тартагъанын ушатмайлар.

Бу йыл Дагъыстангъа гелген туристлени санаву шайлы кемиди. Шону язбашгъы сув алывлар булан байлайлар. Янгыз шому себеби? Онгайсызлыкълар, багьалар, янашыв да таъсир этмейми?

Россияда дагъы да адам барардай хыйлы гёзел ерлер бар. Багьаланы тенглешдирип къарагъанда кёбюсю гьали Туркияны, Египетни, Черногорияны, Грузияны танглайлар. Дагъыстан шо тармакъгъа бакъгъан якъдагъы янашывун бюс-бютюнлей алышдырмаса, туристлер учунгъу «ярышда» артда къалмакъ бар.

КЪОЧЧАКЪ ЯШЛАР

Мен эсли наслуну вакили гьисапда школаларда охувчуланы арасындагъы къаршы турувланы, яшланы оьзге терсликлерини гьакъында эшитгенде къазапланып-къабунуп сесленемен, гьатта эл арада эдеп-къылыкъны даражасы тёбен тюшген, адат-мердешлеribизге арт берилген деп гьасил чыгъарма алгъасайман. Шо гьакъда язма да язаман. Балики мен гертиден де алгъасаймандыр, яшавда нече тюрлю агьвалат да бола экен.

Октябр айны 27-нде Хасавюртда 9-нчу класны охувчусу Мариям Акавова орамдан оьтюп барагъанда ёл ягъада токътагъан «Приораны» бирден бардачогу яллама башлагъанын, агъулу тютюн яйылып барагъанын эс этген. Шо мюгьлетде машинни ичинде тербенип болмайгъан гиччи уланъяш олтургъан болгъан. Мариям шоссагьат чабып машинни ачылгъан терезесинден яшны чыгъаргъан ва оьтюп барагъанлагъа къорувчуланы ва скорыйны чакъырмакъны тилеген. Машин ялпап, аз заманны ичинде кюл болуп битген.

Шагьарны башчысы къызъяшны къоччакъ иши гьакъында эшитгенде огъар гьакъ юрекден баракалласын билдирген ва ону булан ювукъ заманда ёлукъма сюегенин айтгъан. Ондан къайры, МЧС-ни Дагъыстан управлениеси Мариямны савгъатламагъа токъташгъан.

Алдындагъы гюнлерде Москвада Совет Федерацияны председатели Валентина Матвиенко Магьачкъаладан гелген школаны охувчусу Муаз Жангишиевге савгъатлар тапшургъан. Ол бу йылны январ айында къурдашары булан уьюне къайтып гелегенде Акъ-кёлню ягъасына гелип токътагъан. Къурдашланы бириси сувну уьстюндеги къатып битмеген буздан сыргъаламагъа сюйген, тек буз чартлап ол сувукъ сувну ичине тюшген. Муаз къурдашына кёмекге алгъасагъан ва къаркъарасын яман сувукъсындырагъанына да къарамай, ону аман ягъагъа чыгъаргъан.

Мен башлагъан лакъырны натижасын чыгъара туруп айтгъанда, бары да зат ата-анадан, агьлюден гьасил бола деген ойгъа гелебиз. Асил тарбия багьасы ёкъ байлыкъ .

ЭЛИНГЕ ГЬЮРМЕТ ЭТМЕЙ БУСАНГ...

Бу йылны сентябр айыны 1-нде Каспийскде Билимлени гюню белгиленди. Уллу зал тыгъылып толгъан, чара башлангъанча адатлы кюйде Россияны гимны согъула. Эки жагьил къатынгишиден къайрысы къалгъанлары уьлкесине гьюрмет этип эретура. Гьатта эргишилени бирлери къалакъайларын чече. Къазахстанда буса уьстевюне, сёз ёругъунда айтгъанда, онг къолун юрегине къаплай. Шону бирев кисе телефонуну камерасына чыгъаргъан ва Интернетде ерлешдирген. Сонггъу сесленивлени айта турмайым.

Шогъар аманлыкъны къоруйгъан къурумлар да тергев берген ва материалланы судгъа бакъдыргъан. Суд къатынгишилени гьарисине 2500 манатны оьлчевюнде къоду салгъан. Олар судну къарары булан рази болмагъан. Сайки шо мюгьлетде бирисини къолларында гиччи яш болгъан, башгъасыны башы бек авурта болгъан. Тек суд шо далиллени гьисапгъа алмагъан. Видеода 4-5 йыллыкъ къызъяш анасыны къырыйында олтуруп турагъаны гёрюне. Шо саялы суд уьлкени гимнына гьюрмет этмейген тиштайпаланы федерал законну 7-нчи статьясына гёре такъсырлагъан. Энниден сонг олар хас къурумланы тергевюне алынгъанына шекленме тюшмейдир.

02 БИЛДИРЕ

Октябр айны 31-нде ахшам вакъти «Аштархан-Магьачкъала» федерал ёлда бек чалт гелеген «Лада Приора» ёлдан чыкъмагъа къарагъан 60 йыллыкъ эргишини уруп йыкъгъан. Ол авур яралардан шо ерде оьлген.

* * *

Октябр айны 30-нда Къызлар районда юк ташыйгъан поезд «Жигулиге» урунгъан. Насипге бирев де заралланмагъан.

* * *

Октябр айны 30-нда Къарабудагъгент районда Дёргелиден 80 метр ариде топуракъ ишлени оьтгереген эксковатор ерни тюбюнден оьтеген газ быргъыны бузгъан. Натижада 6 юрт ягъарлыкъсыз къалгъан. Быргъылар ярашдырылгъанча юрт жамаатлагъа дёрт сагьат газсыз турма тюшген.

* * *

Октябр айны 30-нда Ногъай район суд ерли адамгъа машинин экинчилей эсирген кюйде гьайдагъан саялы, 1,2 йылгъа эркинликден магьрюм этмек деген къарарны чыгъаргъан.

* * *

Октябр айны 30-нда Буйнакск суд шагьар администрацияны яшавлукъ-коммунал хозяйство управлениесини алдагъы начальнигин, «Шагьар бав» деген проектни яшавгъа чыгъарывда 13 миллион манат урлагъан саялы, 4 йылгъа эркинликден магьрюм этген.

* * *

Октябр айны 29-нда Сергокъала юртда бек чалт гелеген «Лада Ларгус» юрт орамдан оьтюп барагъан 51 йыллыкъ къатынгишини уруп йыкъгъан. Ол шо ерде оьлген.

* * *

Октябр айны 29-нда республиканы аманлыкъны къоруйгъан къурумлары Калуга областда турагъан макюрчюню атын токъташдыргъан ва ону тутмакъ учун чаралар гёре. Ич ишлер министерликни маълумат бёлюгю билдиреген кюйде, ол Хасавюрт районда турагъан хас асгер гьаракатчыдан тул къалгъан къатынны ялгъан булан 4,5 миллион манатын алгъан.

* * *

Октябр айны 29-нда Дербентде «Лада Ларгус» 16 йыллыкъ оьрюм яш гьайдайгъан мотоциклге урунгъан. Ол яраланып азарханагъа тюшген.

Бетни гьазирлеген Алав АЛИЕВ.
Интернетден алынгъан суратлар.

● Эсде къалар ёлугъувлар

Къумукълар ва мажарлар – къардаш халкълар

«Ёлдаш» газетни редакциясында аты белгили адамлар булан кёп тюрлю пайдалы ёлугъувлар болгъан ва гьали де юрюле. Арадан йыллар оьтсе де, оьзюню ич маънасын тас этмейген, гёрмей, охумай къалгъанлагъа янгы англавлар, маълумат береген макъалалар, баянлыкълар бола. Гьалиден кёп йыллар алда Мажарстандан (Венгриядан) гелген къонакъ булан болгъан ёлугъувну гьакъында гьалиги жагьил охувчуларыбыз таныш болуп, оьзлеге пайдалы маълуматлар табар деп умут этебиз.

Венгриядан гелген къонакъ, «Мадьяр–Туран» деген жамиятны председатели, Венгрияны Табиатыны музейини антропология бёлюгюню ахтарывчусу, аты белгили алим, антрополог Андраш Биро Жолт болду. Баш редакторну кабинетинде лакъыр этебиз. Лакърыбызны башында мен къонакъгъа армия къуллугъумну эки йыл Венгрияны тахшагьары болгъан Секешфехервар шагьарда оьтгергенимни, ондагъы «Сюювню къаласында» ва оьзге тарихи ерлеринде болгъанымны, дюньягъа аты белгили уллу Балатон кёлде киринегенимни айтаман. Ол къардашын гёргендей сююндю, Мажарстанны оьзге тарихи ерлерини гьакъында хабарлады...

– Дагъыстанда сизин нечик къаршылады, не ерлерде болдугъуз, бизин элибизни нечик гёресиз?

– Дагъыстангъа гелегеним экинчи гезик. Гетген йыл апрель айда да болгъан эдим. Бек гёзел эл. Мен Къарабудагъентде, Дербентде, Хасавюртда, Хунзахда, Рубасда ва оьзге ерлерде болдум. Бек арив къаршыладылар. Шаир Бадрутдин Магьаматовну юбилей ахшамына къаршы болуп къалдым. Ол Иштван Къонгурну яхшы таныгъан, ону гьакъында язгъан, магъа китабын да берди. Мен де Къонгурну илму ишлери булан яхшы танышман. Оьзюн танымадым, о заман мен гиччи эдим. Бадрутдинни яратывчулукъ ахшамы оьтген кюйню мен бек ушатдым. Магъа да сёз бердилер. Маданият, ана тил, поэзия адамланы бир-бири булан ёлукъдурагъан, къошагъан алтын кёпюр.

– Гелмегингни аслу мурады недир?

– Мени аслу мурадым Дагъыстандагъы бизге, мажарлагъа къардаш халкълар булан дос аралыкълар болдурмакъ. Шону учун биз Мажарстанда (Венгрияда) «Мадьяр-Туран» деген жамият къургъанбыз. Мени мунда Дагъыстанны Гьукуматыны Председателини биринчи заместители Анатолий Карибов булан ёлугъувум болду. Шо ёлугъувну вакътисиндеги сёйлешивлени барышында «Мажарстан–Дагъыстан» деген жамият къурма токъташдыкъ. Гележекде шо къурум пайдалы иш юрютежекге инанаман. Дагъыстанда тюрк тамурлары булан къумукълар да ногъайлар да бар. Шо къурум бизин дос аралыкъларыбызны болдурмагъа, юрютмеге кёмек этежек. Сонг мен Дагъыстанны маданият минисри Зарема Бутаева булан да ёлукъдум, пайдалы лакъырыбыз болду.

Андраш Биро «Ёлдаш» газетни адабият бёлюгюнде

–1910-нчу йылда Дагъыстангъа белгили тюрколог Юлиус Немет гелип гетген. Бары да къумукъ юртларда болгъан деме ярай. Сонг Венгер лингвист жамиятында доклад этген. Макъала язгъан, «Къумукъ-балкъар-къарачай-немис» сёзлюк тизген ва Европада чыгъаргъан.

– Мен Юлиусну ахтарыв ишлери булан танышман. Ол сав дюньягъа аты белгили тюрколог. Сиз айтагъан сёзлюкню гёрмегенмен. Мен къумукъ-русча сёзлюкню къыдыраман, тапма болмайман.

Мажар къонагъыбызгъа къумукъча-русча сёзлюк ва къумукъ энциклопедия сёзлюк савгъат этилди. Андраш бу савгъатлагъа оьтесиз сююндю. Ва мажар халкъыны тарихини гьакъында хабарлады.

Венгрланы-мажарланы тарихинде оьзлени гьалиги тарихи ватанында орунлашыв тогъузунчу асруда Арпад Ханны ёлбашчылыгъы булан болгъан. Арпад пачаланы тухуму кёп заман ёлбашчылыкъ этген, венгрланы тарихинде уллу гюню ва бирликни белгиси гьисаплана. Арпадны тухуму 400 йылланы боюнда Венгрия пачалыгъыны оьсювюне, чечекленивюне болушлукъ этген. Арпадны атасы тухум башчысы Алмош–тюлге айланагъан тюшню англата. Айтыла гелеген хабарлагъа гёре тухум башчысыны къызы Эмеш чатырда юхлайгъанда, тюшюнде Турул-(къумукъча лачин) тюнгюлюкден ону янына гирген. Шо заман Эмеш улангъа авур болгъан. Айтылагъан хабарлагъа гёре, Арпадны бырынгъы тухуму да Турулдан болгъан. Мажарланы бырынгъы тухуму оьзлени тамур алагъаны Орта Азиягъа, Алтайгъа, Къазахстангъа, Уьзбекистангъа, Каспий булан Уралны арасына, Кавказны темиркъазыкъ боюна чыгъа. Бу бойларда олар гёчювюлчю къавумлар гьисапда кёп асрулар яшагъан. Хазар каганатны тарихинде де бу къавумлар уллу роль ойнагъан, оланы армиясыны аслу гючлери де болгъан. Дагъыстанны, Мычыгъышны, Къабарты-Балкъар, Къарачай-Чергес Республикаланы, Азербайжанны, Иранны темиркъазыкъ бойларында яшавлукъ сюрген. Орта асрудагъы венгер тарихчилени язывлары билдиреген кюйде, Арпадны тухуму гуннланы башчысы Атилладан таба баш ала.

– Венгрланы-мажарланы миллет гьисапда тувулунувуна (этногенез) гьалиги аслу къарав, токъташдырыв нечикдир?

– Археология, антропология, генетика илмулар токъташдырагъан кюйде мажарланы этногенези, тувулунуву бырынгъы заманлагъа Орта Азияны Гюнтувуш бойларына, Каспий-Арал зонадагъы гёчювюллеге, Темиркъазыкъ Кавказны ва Къара денгизни темиркъазыкъ бойларына бара, сонг Карпат тавлардан артылып гьалиги ерлешген топурагъына чыгъа. Австрияны, Германияны алимлери бир вакътиде мажарлар гуннлар тюгюл, тюрк къавумлардан тюгюл, финно-угор халкълар деп айтып юрюдю. Совет Союзу да шу концепцияга къошула эди. Тек олай халкълар ёкъ. Италиялы белгили филолог Анжела Маркантонио мажарланы тухумуну гьакъында илму-ахтарыв иш язгъан. Тюрк тиллени, Уралдагъы тиллени гьакъында уллу ахтарывлар этген. Мажарлар-венгрлер тюрк тамурлу миллет экенни гертилеген.

– Мажарланы тувулунувунда 9 къавум болгъан. Шолардан тюрк къавумланы атларын айтма боламысыз?

– Шолар кюрт, кир, кесит, торьян, кабар кюртлер мажарланы лап уллу къавуму болгъан. Кюрт тюркче бёрю деп тураман. Бырынгъы алтай тиллерден куман, бир, шор, уйгур, огъуз, булгары... Бырынгъыдан гелеген хабарлагъа гёре бизин халкъ тувулунгъанына ва оьзюню топурагъына гелгенине байлавлу эки тюрлю хабар бар. Тамаша къубагийикни гьакъында бириси. Булай хабар къарачайларда да сакълангъан. Эки агъа-ини болгъан. Хун ва Мадьяр. Олар гьав этме чыгъа. Бек исбайы къубагийикни гёре. Окъ уралар, тиймей. Къубагийикни арты булан юрюй, заманда бир окъ ура, тийдирип болмай. Оьзенлерден, агъачлыкълардан, тавлардан, батмакълыкълардан оьте туруп гьайран арив табиаты булангъы ерге гелип къалалар. Къараса, къубагийик кёкге учуп, сингип гете. Агъа-ини онда, гьалиги Венгрияны топурагъында яшап къала. Биринчи хабар айтылгъан эди, Арпад ханны къызы Эмеш булан байлавлу, турулдан тувгъан къавумну гьакъында.

Мажарлар Къазахстанны Тургъай областында 3 мингге ювукъ бар. Дербентни де Бакюню де арасында бьюк мажарлар, кючюк мажарлар яшай. Самур оьзенни ягъында Рубасда яшай. Рубас, магъа олар айтгъан кюйде тюлкю. Шо тюз тюгюл, Орта Азияда, къыпчакъларда тухумну англата. Бас буса баш. Баш къавум демек бола. Курганлар бар Рубас бой да къыпчакълардан къалгъан.

Тилге байлавлу. Мажар тил замангъа гёре алышына гелсе де оьзюню бырынгъы тюрк тил экенин исбатлай. Мажарлар бырынгъы тюрк тилни сакълагъан лап да бырынгъы тюрк къавумланы бириси деп ташдырып айтма боламан. Мени антропология ахтарывларым да шону исбат эте.

– Бизин охувчуларыбызгъа, къумукъ газетге не ёравларыгъыз бар?

– Биз къумукъланы сюебиз. Олар бизин лап ювукъ къардашларыбыз санала. Мен оьрде де айтдым, биз дос, къардаш аралыкълар юрютме умут этебиз. 2008-нчи йылдан башлап биз уллу Къурултай оьтгеребиз. Мажар-тюрк къавумланы жыйыны, тою, байрамы, Къурултайы. Биринчи къурултайда 60 минг адам болгъан буса, 2010-нчу йыл оьтгерилегенине 120 минг адам жыйылды. Гун-тюрк тамуру булангъы мажар, къазах, уьзбек, тюрк, азербайжан, уйгур, къыргъыз, башкъырт, чуваш, болгъар, татар, туркмен, къаракъалпакъ, бурят, ногъай, гагауз, къарачай, якъут, корея, япон миллетлени вакиллери (100 миллиондан да кёп санавда) бирликде, дослукъда, татывлукъда, табиатны къанунларына ирия болуп иш гёрмекни гьакъында къарар къабул этди. Къурултай гьар эки йылда бир оьтгериле. 2012-нчи йыл оьтгерилген къурултайгъа 160 минг адам гелди. Бу йыл оьтгерилежегине дагъы да кёп адам жыйылажакъ. Мен хас кюйде бу йыл август айда оьтгерилеген Къурултайыбызгъа «Ёлдашны» ва Къумукъ театрны вакиллерин чакъыраман. Визалар оьзюбюз ачажакъбыз. Къумукъ къардашларыбыз Къурултайда ортакъчылыкъ этгенни сюебиз. Онда кёп тюрлю маданият гьаракатлар, ярышлар болажакъ. Къаравуллайбыз.

Мажарстангъа шо гезик белгили шаирибиз Бадрутдин Магьамматовдан къайры вакил барып болмады. Ол онда Къурултайда ортакъчылыкъ этгенден къайры, белгили алимлер булан кёп тюрлю ёлугъувлары да болгъан. Иштван Къонгурну агьлюсю булан да ёлукъгъан. Шо сапарыны гьакъында айрыча китабында суратлар да ерлешдирип, генг кюйде язгъан. Къысгъартып «Ёлдаш» газетибизде макъала да чыгъарды.

Яраш БИЙДУЛЛАЕВ.

№ 41 5 НОЯБР 2026 й. ЁЛДАШ

«Фатима» - Къумукъ театрны сагьнасында

Оьтген айны орталарында Владикавказда белгили осетин шаир Коста Хетагуровну тувгъан гюню ва шогъар байлавлу бир нече чаралар да оьтгерилди. Шонда Къумукъ театрны ортакъчылыкъ этмеклиги маданият яшавубузда гёрмекли ва агьамиятлы агьвалат деме ярай. Машгъур шаирни «Фатима» деген поэмасына гёре салынгъан спектаклни Алим-Паша Салаватовну атындагъы Дагъыстан пачалыкъ Къумукъ музыкалы-драма театрны артистлери бек гючлю ойнадылар.

Бу спектакль – бир гезик къарама деп этилинген гёрюнюш тюгюл. Темиркъазыкъ Осетия-Алания Республиканы халкъ артисти Гиви Валиевни пагьмусу булан сагьнагъа салынгъан «Фатима» деген спектакль Коста Хетагуровну оьлмес ва кёп йыллар гетсе де сёнмес поэмасындагъы терен гьислени гёрсетме бажарды. Онда янгыз артистлени оюну тюгюл, гьар гиеген опурагъына ерли къаравчуланы шо девюрге гёчюре эди. Бу ерде художник Лариса Валиеваны назик гьисли сценографиясы ва гийимлери булан бирлешип, сагьнада сююв, трагедия ва ругьну гючю бирге чаташгъан гёрюнюшлерде унутулмас келпетлер яратылгъанны да айтма герек.

Тек бу спектаклни айрыча илгьам береген ерин де айтмай болмайбыз: «Фатима» Коста Хетагуровну тувгъан гюнюнде биринчилей осетин сагьнада гёрсетилди.

Шо спектаклгъа гелген къаравчулар къумукъ театрны артистлерини оюнуна оьр багьа берди. Гертисин айтма герек, къумукъ театр сагьнада оьзлени даражасын гёрсетегени бу биринчи гезик тюгюл. Артистлени оюнуна къаравчулар бек рази къалдылар ва гючлю харс урувлар, гюллер савгъат этив булан оьзлени разилигин билдирдилер. Къумукъ театрны яш артисткасы, «Фатиманы» ролюн ойнагъан Бурлият Ибавовагъа «Темиркъазыкъ Осетия – Алания Республиканы ат къазангъан артисти» деген сыйлы ат берилди. Ол гёрсетген Фатима – гьеч бир гюнагьсыз таза къыздан тутуп къысмат сындыргъан къатынгъа ерлиги рольну оьр даражада ойнады.

Биз къумукъ театрны коллективин къаравчуланы гьайран къалдырагъан уьстюнлюк булан къутлайбыз! Спектаклге буса узакъ, насипли сагьна яшавун, толгъан залны ва къаравчуланы разилигин ёрайбыз. Инчесаният халкъланы бирлешдирсин, булай премьералар буса маданиятны кёк юзюнде ярыкъ юлдузлар болуп янсын!

Г.БЕК.

Халкъара конкурс

Буйнакск шагьарда яратывчулукъ проектлени «БлагоДа» центрыны гьаракаты булан «Янгы юлдузланы ачабыз» деген VIII Халкъара конкурс оьтгерилген. Айрыча гьюнерлери бар пагьмулу яшланы усталыгъын оьсдюрме, чеберликге бакъгъан билимлерин артдырма болушлукъ этеген конкурсда гьар тюрлю регионланы вакиллери бирлешип ортакъчылыкъ этгенлер. Ону ортакъчылары йырлап, артистлик гьюнерлерин гёрсетип, сагьнада чебер сёйлеп, музыка алатланы согъуп, сурат этип ва оьзге тюрлю саниятланы къоллап бажарагъанын гёрсетгенлер.

Янгы Къумукъ юртдагъы инчесаният школада иш гёреген «Задоринка» деген агъач къашыкъ согъувчуланы ансамбли жюрини членлерин тамаша этип конкурсну ГРАН-ПРИ савгъатын къазангъан. «Сигьрулу бокъча» деген театрны артистлери «Бёрю ва етти гидив» деген ёммакъгъа гёре сагьнада оьзтёрече гёрсетген оюну булан II даражалы Дипломгъа ес болгъан.

Чебер саният деген номинацияда Патимат Жамалутдинова этген суратлагъа оьр багьа берилген ва I даражалы Диплом тапшурулгъан. Къоллары булан гиччи халчалар согъуп, гьар оювуна юрегини бир гесегин салгъан Асия Акъаева да конкурсну оьр савгъатына – Гран-приге лайыкълы болгъан.

Булай яратывчулукъ конкурсну гьазирлеп оьтгерме кёмек этген инчесаният школаны директору Р.М.Шапиевагъа, школаны дарс беривчюлери Л.А.Абуевагъа ва М.З.Камиловагъа, пагьмулу яшланы ата-аналарына ва бир тартынывсуз сагьнагъа чыгъып гьюнерлерин гёрсетме тавакеллик этген яшлагъа баракалла билдирилген.

Гюлзар КАЗИМОВА.

Капир Къумукъ школаны муаллими.

• Алимни къолъязывларындан

Ибрагьим КЕРИМОВ,

Дагъыстанны халкъ язывчусу, филология илмуланы доктору.

КЪУМУКЪ ТИЛНИ КЪУЖУРЛУ ГРАММАТИКАСЫ

(Башы 40-нчы номерде)

Экинчи оюн

Бир сёзню алып, шондагъы гьарпланы ерлерин алышдырып къоллап, янгы сёзлер этмеге герек. Гьар гьарпны бир нече сёзде къолламагъа да ярай. Ким чалт ва кёп сёз этсе, шо ута.

Мисал учун **башалман** деген сёзню алып къарайыкъ. Шондагъы гьарпланы къоллап, шулай сёзлер этмеге бола:

баш, башла, башлама, башламан
аш, аша, ашама, ашаман, ашна
ашал, ашала, ашалма, ашалман
ал, ала, алма, аламан, амал, алман
бал, бала, балман, балам, Балаш (адамны аты)
алаша, алашама, алашаман, алмаша
шал, шалман
нал, налман
мал
шам
аба, абаман
ана, анама
ман, мана, Манаша (адамны аты)
алам
шамала
Шабан (адамны аты)
маша
шаман (сигьручу, эмчи)
лам (сёнюп лам болмакъ)
Анаш (адамны аты)
аната (анаша тартмакъ)
лама (балчыкъ сылайгъан зат)

Уьчюнчю оюн

Яшлар жыйылып, бириси бир шиъру гесек охуй, къалгъанлары шонда оьзюню гьакъында айтылагъан предметни атын айта.

1. Йыртыллай ял къуйругъу.
Гёресен, кишдей къара,
Уьстюне минсенг, сени
Алып ел йимик бара.
Ел елпиллетип ялын,
Оьктем ёргъалай къашгъа,
Учгъун чыгъара юрюй,
Налы урунса ташгъа.

2. Аркъасында тонкъусу,
Ачувланса тюкюре,
Ятдырмагъа къарасанг,
Йылай туруп оькюре.
Бир-бирде ятып къала,
Какичлерине урса.
Огь, не бийик боласан,
О сени алып турса.

3. Мююзлери чаталгъан,
Арив жан деп ат алгъан,
Ватаны темиркъазыкъ,
Тайгада болмай языкъ.
Къарда чананы тарта,
Жынсы колхозда арта.
Темиркъазыкъны халкъы
Ону гёрмесе ялкъа.

4. Оьзю уллу да тюгюл,
тек узун къулакълары.
Югюн гётерип гелген,
О бизин къонакъланы.
Къуллукъ этип инсангъа
Уьйренген хасияты.
Гьеч билмеймен не учун
Агьмакъгъа чыкъгъан аты.

5. Хоруллап юхлай,
Таныйсан ону.
Исси уйде де
Чечилмей тону.
Гетген йыл тувгъан,
Оьзю пос мыйыкъ.
Къуйругъу узун,
Гёзлери къыйыкъ.

6. Къонушгъа минип,
Юхлама къона,
Бары да жандан
Алда уяна.
Къычырма башлай
Оьзю танг булан,
Музыка йимик
Арив анг булан.

(*К. Султанов.* **Гюнню шавласы)**

НЕ БОЛУР?

Предложениени экинчи даражалы членлерин уьйренеген еслик падежде гелген белгилевючню де, къыя толумлукъну да бир-бириндан айырмагъа четим тиеген гезиклер бола. Шолай гезиклерде бизге сёзню маънасы да, огъар берилеген соравлар да кёмек этежек.

Шу предложениелени тенглешдирип къарайыкъ: *Школа баву чечекленген - Яшны анасы колхозда ишлей.*

Биринчи предложенидеги школаны деген сёз баву деген сёзню белгилей, къайсы бав? деген соравгъа жавап бере. Онда къайры да биз школаны деген сёзню еслик падежни суффиксиз де къоллап болабыз: школа баву. Олай болгъанда, предметни белгилеп, белгилевючню **къайсы**? деген соравуна жавап да берген сонг, еслик падежни суффиксиз къолланып да бола буса, шо сёз - белгилевюч.

(Давамы бар)

Етмиш беш йыл халкъ булан

Бугюнлерде Къарабудагъгент районда «Районну яшаву» деген газет чыкъма башлагъанлы 75 йыл бите. 1951-нчи йылны 7-нчи ноябринде биринчи номери чыкъгъан газет оьтген йылланы ичинде кёп алмашынывлагъа тюшген, тек оьзюню борчун да кютюп, тюз ёл булан бара ва охувчуланы ругь юрегин ярыкъландырып геле.

Оьтген йылланы ичинде ону 7 мингге ювукъ номери печатдан чыкъгъан. Бу узакъ оьмюрню ичинде газетде 7 редактор, 50-ден де артыкъ мухбир, жаваплы къуллукъчулар ва мухбирлер загьмат тёкген. Газетни оьсюв ёлу гьар заман да тегиш ва тынч болмагъан, тек нечик гьалда да о охувчуларына пайда гелтирмеге, районну гьар гюнлюк тынышын сагьифаларында гёртермеге бажаргъан. Бугюнлерде де редакцияны коллективи шо сыйлы ишин узата: янгы технологияланы гючюн къоллап, заманны чакъырывларына тийишли жавап бере ва алдына салынгъан борчланы намуслу кюйде кюте.

Юбилейини алдында биз ону баш редактору Асадулла Гьайбуллаевич Гьажиев булан ёлукъдукъ.

– Бизин «Районну яшаву» газетибиз – районубузну яшав гюзгюсю, теренден ойлашсакъ – оьтген заманны жанлы тарихи ва архиви болуп токътай, – деп башлады сёзюн Асадулла Гьайбуллаевич. – Ойлап къарагъыз, районну гьар гюнлюк яшаву дагъы къайда сакъланмагъа болур? Газетни бетлеринде болмаса, башгъа ерде шо сакъланмай. Биз давдан сонггъу йыллардагъы къыйынлыкъланы да, халкъны загьмат уьстюнлюклерин ва оьрлюклерин де язгъанбыз. Шолай да, райондагъы масъалаланы, адамланы талапларын ва ишде йиберилеген кемчиликлени де тартынмай ортагъа салгъанбыз. Айтагъаным, район газет гьар заман жамият булан бирче оьсген ва бирче яшагъан.

Алдагъы заманларда газет партияны аслу маълумат берив къуралы гьисаплана эди. А.Гьажиевден алда ишлеген редакторлар ва редакцияны бары да къуллукъчулары гьукуматны ва район ёлбашчыларыны алдында токътагъан масъалаланы чечивде, районну жамият-политика, экономика ва культура яшавун суратлавда партия къурумуну инамлы кёмекчиси болуп гелгенлер. Шолай да, газет районну экономикасын аякъгъа тургъузувда да уллу роль ойнагъан. Ишде алдынлы болгъанланы оьрге гётеривге ва кемчиликлени къатты танкъыт этивге газетде даим кёп ер бериле гелген. Газетни гьар номерин янгы хабарлар булан толтурмагъа, гьар материалны маъналы этмеге ва шоланы охувчугъа англашынсын учун етишдирмеге зор усталыкъ ва гьюнерлик тарыкъ болгъан. Бугюнлерде газетни маънасын сай этме къарайгъанлар эпсиз хаталар, неге тюгюл районну тарихи янгыз газетде сакълана. Тарих буса – оьтген заманны хазнасы ва гележегибизни кюрчюсю.

– Бизин газетни 75 йыллыкъ оьмюрюнде 7 редактор ишлеген, мен – сегизинчисимен, -деп давам эте лакъырын Асадулла Гьайбуллаевич. –Газет ачылгъанда «Коммунизм ярыгъы» деп ат алгъан ва ону биринчи редактору болуп башгъа райондан гелген Хизри Гьажиев ишлеген. Ол бизин халкъ учун хыйлы пайдалы ишлер кютген адам. Юртлуланы маданият даражасын гётермек, билим беривню ва экономиканы оьсдюрмек учун газетни кёмеги булан бек гьаракат этген.

Шондан сонг газетге редактор болуп Магьаммат Салигьов гелген ва оьзюню яшавуну арт гюнлерине ерли къысматын газет булан байлагъан. Тюрлю-тюрлю йылларда редакторлар болуп Абдулвагьап Межитов, Мурат Къурбанов, Шаравгьажи Гьажиев, Сагьадулла Юсупов, Магьамматмурат Канзитдиновлар намуслу кюйде ишледилер. Биз оланы атларын унутмайбыз, редакцияны тамына суратларын да салгъанбыз.

Башлапгъы йылларда газетни биринчи типографиясы Къарабудагъгент юртда Мажитовланы уьюнде ерлешген болгъан. Арадан 3 йыл гетип, типографияны юртлу Алиболатовланы уьйлерине гёчюрелер. 1962-нчи йылдан 1965-нчи йылны апрелине ерли Къарабудагъгент ва Буйнакск районлар къошула, шо йылларда газет чыкъмай тургъан. 1965-нчи йылда районлар янгыдан айрылгъанда, «Коммунизм ярыгъы» деген ат булан газет де янгыдан жанлана.

1965-нчи йылны ахырында гьалиги редакция гьалиги бинагъа гёче. Йыллагъа гёре янгы технологиялар къоллана башлагъан, шону булан бирге газетни сан яны да яхшыланша, тиражы да арта. Эгер де алдын тираж юзлер булан санала эди буса, артдагъы йылларда бу газетни тиражы Дагъыстандагъы район газетлени барысындан да кёп ва 4000-ге ювукъ экземпляр чыгъа.

-Бизин редакцияны коллективинде хыйлы пагьмулу адамлар тарбияланып оьрленген, – дей Асадулла Гьажиев. – «Ёлдаш» газетни къуллукъчусу Абдулвагьап Межитов, Дагъыстан радиону къуллукъчулары Абдуллабек Абдуллабеков, Солтанбек Солтанбеков, Къурбанали Шамсутдинов, шаир ва язывчу Латип Гьажакъаев оьзлени биринчи абатларын мунда алма башлагъанлар, журналистни авур касбусуна район газетни коллективинде уьйренгенлер. Сонггъа таба редакцияда Гь.Гьажимурзаев, А.Алимоллаев, М.Дурниязов, Гь.Гьажиев, Бадрутдин Магьамматов, Малик Маликов, Узлипат Ибрагьимова, суратчы Абдуллабек Самадов, Насрулла Байболатов, Багьавутдин Самадов ва олай оьзгелери де чалышгъан.

Биз оланы унутмайбыз, олар бизин тарихибиз ва оьктемлигибиздир. Оланы чы нечик де район газетни ишине узакъ йылланы боюнда актив кюйде оьз къошумун этген мухбирлени атларын мен бугюн сый булан эсгерме сюемен. Муна олар: Паравулдан – Гьажи Бейболатов, Къакъашурадан – Исламутдин Къурбанов ва Салавутдин Жамукъов, Къарабудагъгентден – Исрапил Исаев ва Магьамматшапи Гьажиев, Дёргелиден – Сапият ва Айшат Изиевалар, Гьелиден – Ж.Загьиров, Манасгентден – Ашурлав Ашурилов ва кёп оьзгелери оьз яшавун газет булан байлагъанлар. Шолай да, редакцияда ишлеген Акав ва Бакумай Умаевлени, Алпият Ягьияеваны, къыйынлы йылларда линотип машинлени ишлетген Ажаку Гьажиеваны, Асият Вагьитованы, Папу Агъавованы, печатницалар Адавият Абужаеваны, Айзанат Керимгьажиеваны, набор этеген Самат Абдуллатиповну атларын да бюгюн айрыча эсгерме тийишли гёремен. Буссагьат да редакцияда оьз касбусун яхшы бажарагъан, бай сынаву булангъы усталар ишлей. Шихав Къайырбеков, жаваплы секретар Нюрбият Абдуллабекова, видео блокну редактору Нурия Сабиржанова, 30 йылдан да къолай ишлеген компьютер къуллукъчуларыбыз Муъминат Зайналова, Айпатимат Юсупова, Умусалимат Гьанипаева, редакцияны бухгалтери Илмугьаят Алчагъырова оьзлени борчун намуслу кюйде кютелер. Гьалиги заманда ишлемеге бек тынч, газет компьютерде гьазирлене ва къыйналмай печат этиле, тек ана тилинде язагъанланы, шо тармакъда ишлеме сюегенлени санаву кемийгени талчыкъдыра.

«Районну яшаву» газет бугюнлерде муниципал къурулувну печат къуралы. Ону сагьифаларында район администрацияны ва ону бёлюклерини гьаракаты уста кюйде суратлана, гьакимликни къарарлары ва указлары басма этилип чыгъа. Бугюнлерде газетни ишинде янгы тыныш, янгыртылыв ачыкъ кюйде гьис этилип тура: аслу тергев ана тил масъаласына этиле. О да англашына, артдагъы йылларда шагьарларда тюгюл, гьатта юрт ерлеринде де агьлюлер оьз арасында орус сёзлени къошуп сёйлейген адатгъа чыгъып баралар. Интернет торунда не къадар маълумат чыкъса да, шоланы барысы да орус тилде бериле. Шону учун да ана тилде чыгъагъан газетни маънасы дагъы да арта, неге тюгюл де о – халкъны арасында ана тилни сакълайгъан ва ону тазалыгъын сакълайгъан жанлы къурал болуп токътай.

– Газетде бугюн бары да адамны юрегин аврутагъан яш наслуну тарбия масъалалары гьакъда да кёп язабыз, бу буса бизин къумукъ халкъгъа инг аслу затланы бирисидир, - дей Асадулла Гьажиев. - Миллетлени арасындагъы девюрлерден гелген адатлы тарбия азып, унутулуп бара. Газетни бетлеринде шону гьакъында ачыкъ пикру алышдырмагъа бола. Демек, «Районну яшаву» ватандашланы гьар тюрлю масъалаларын чечмек учун эркин майданчагъа айлангъан ва шогъар гьар даим генг имканлыкълар болдурула.

Бугюнлерде редакция ерлешген бинагъа 60 йылдан да артыкъ бола. Бир заманларда шо бек мукъаятлы ва арив бина болгъан буса да, йыллар гете туруп эсгиленген. Буса да, Асадулла иннемей турагъан адам тюгюл, ол гьар утгъан грантны техниканы янгыртмагъа, редакцияны ич ва тыш гёрюнюшюн безендирме къоллай. Гёрсетилген харжланы гючю булан ва оьз гьаракатын да къошуп, бинаны ичин бютюнлей янгыртгъан деме ярай. Ишчилеге рагьатланып ял алмагъа, намаз къылмагъа бары да онгайлыкълар къурулгъан. Мен огъар газетни охувчуларына не сёзлер булан бакъма сюегенин сорайман.

– Гьюрметли ва аявлу охувчуларыбыз!- дей ол. - Сизин ва бизин умуми ожагъыбызгъа айлангъан район газетибизни 75 йыллыгъы булан гьакъ юрекден къутлайман. Барыгъызгъа да савлукъ, ожакъларыгъызгъа парахатлыкъ, инамлыкъ, уьйлеригизге берекет, узакъ насипли оьмюр ёрайман. Сизин якълавугъуз ва газетге багъышлангъан гьюрметигиз бизге бек тарыкъ! Биз гьар заман сизин булан бирчебиз. Газет буса энниден сонг да сизин талапларыгъызгъа етишмеге табулуп ишлежек.

«Ёлдаш» газетни коллективи де «Районну яшаву» деген газетни коллективин юбилейи булан къутлай ва къыйынлы буса да тарыкълы ишде савлукъ, чыдамлыкъ ва уьстюнлюклер ёрай! 75 йыл юрюгенсиз, гьали юзге етишме 25 йыл къалгъанда да ёлугъуз тегиш болсун ва гёз алгъа тутгъан муратларыгъызгъа етишип ишлегиз деп айтма сюебиз.

Гебек КЪОНАКЪБИЕВ,
«Ёлдаш» газетни баш редактору.

• Спорт

Магьаммат Рамазанов кочапланы къутлагъан

Дагъыстанны Гьукуматыны Председатели Магьаммат Рамазанов бизин спортсменлени Астанада оьтгерилген дюнья чемпионатда къазангъан уьстюнлюклери булан къутлагъан. Россияны жыйым командасы тутушуп ябушувдан оьтгерилген турнирни 9 медалын къазангъан.

Чемпион атгъа ес болгъанлар Ибрагьим Ибрагьимов (70 кг) ва Аманулла Гьажимагьамматов (92 кг). Гюмюш медалланы Завур Угуев (61 кг) ва Абдулла Къурбанов (125 кг) къазангъан. Ез медаллар алгъанланы арасында Абдурашит Садуллаев (97 кг), Абубакар Муталиев (57 кг), Абасгьажи Магьамматов (65 кг), Исмайыл Ханиев (79 кг) ва Екатерина Вербина (55 кг) бар.

«Шулай натижаланы артында кочапланы къайратлы загьматы ва тренерлени оьзлени аямай иш юрютегени токътагъан», - деп билдирген М. Рамазанов.

К. КЪАГЬРУМАН.

СУРАТДА: **кочапланы аэропортда къаршылайгъан вакъти.**

Гючлюлер белгиленди

Октябрни 24–25-нчи гюнлеринде Избербаш шагьарны спорт Къаласында тутушуп ябушувдан 2010–2011-нчи ва 2012–2013-нчю йылларда тувгъан оьрюм яшланы арасында оьтгерилген Дагъыстанны зонасыны ярышларына шулай ат бек яраша десек янгылыш болмасбыз. Шоларда Къаягент, Къарабудагъент, Сергокъала районлардан, Избербаш, Каспийск шагьарлардан гелген 225 яш кочап ортакъчылыкъ этди.

Спортну тутушуп ябушув журасында артдагъы йыллар Къаягент районну кочаплары етишеген натижалар гьар кимге яхшы белгили. 1-3-нчю ер къазангъан яш кочаплагъа ноябр-декабр айларда оьтгерилежек республика ярышларына ёл ачыла. Бу ярышланы оьтгеривге жаваплы, Дагъыстанны тутушуп ябушувгъа къарайгъан Федерациясыны вакили, халкъара даражалы судья Гьюсейн Гьасановну айтывуна гёре зона ярышлар республикада лап гючлюлеринден санала.

– Бугюн Къаягент районну кочапларын Магьачкъала, Хасавюрт шагьарланы кочапларыны командалары булан тенг салмагъа ярайгъанына бир де шекленмеймен, – деди, ол.

Оьтген ярышлар шону бирдагъы гертиледи. Къаягент районлу яш кочаплар алдагъы йылларда йимик, бу гезик де оьр натижалар гёрсетдилер. Олар эки де ярышларда 8 алтын, 2 гюмюш, 6 ез медаллар къазанды. Республика чемпионатларында ортакъчылыкъ этежек кочапланы яртысы да Къаягент райондан болажакъ. У.Шамсутдинов (Гьюсемегент), М.Гьасанов (Къаягент), А Батыров (Оьтемиш). М.Абдусаламов (Къаягент), Р.Аликболатов (Къаягент) М.Дадашев (Къаягент), Р.Мирзаев (Къаягент), С.Насиров, (Къаягент) биринчи – Д.Мирзаев (Къаягент), А.Магьамматов (Оьтемиш) экинчи ерлеге ес болдулар.

Яш кочапланы уьстюнлюклери гьакъда айта туруп Къарабудагъент районлу кочапланы ва оланы тренерлерини гьаракатын эсгермей болмайман. Ярышларда олар 2 биринчи ерлеге ес болдулар. Муна оланы атлары – Жамболатов Мугьаммат (Дёргели), Ярагьматов Сайит (Къарабудагъент). Сонгда олар 6 гюмюш ва 6 бронза медаллар къазандылар. Каспийскни, Избербашны, Сергокъала районну яш кочаплары да яхшы натижалар гёрсетди.

Избербашда оьтгерилген зона ярышлары уьстде язгъаныбызны бирдагъы гезик исбатлады. Умар Шамсутдиновну, Магьамматнаби Абдусаламовну, Магьаматамин Гьасановну, Руслан Алиболатовну, Абдуллагь Батыровну гьар халчагъа чыгъыву тутушуп ябушувну сюегенлени айрыча сюндюрдю. Оланы ярышлагъа гьазирлеген тренерлер Магьамматзагьир Керимхановгъа, Ратмир Мирзаевгъа, Арслан Арслановгъа, Магьамматзапир Гьажиевге, Зубайругьажи Керимхановгъа енгиллерден тюгюл ишинде дагъы да уллу уьстюнлюклер ёрайбыз.

М. ИБРАГЬИМОВ,
Къаягент район.

Къан тамчыдагъы яшав

Артдагъы гюнлерде Бабаюрт районда Донорну Бютюнроссия гюнюню барышында къан берив булан байлавлу рагьмулу чара оьтгерилди. Муниципалитетни рагьмулу ватандашлары савлукъ ва яшав савгъат этмек йимик намуслу ишге оьз къошумун этме гелип турдулар.

Къан тапшурув чара заманны алса да, исси ва дослукъ гьалда оьте. Кёплер учун бу чарада ортакъчылыкъ этив мердешге айлангъан, бирлери буса, бу мюгьлетни уллу жаваплылыгъын англап, чарада биринчилей ортакъчылыкъ этелер.

Донорлукъ – янгыз медицина чара тюгюл, о адамлыкъны, бирликни ва уьзюрю адамлагъа къол ялгъамакъны белгиси. Бугюн гезигине къарап токътагъанланы санаву да – бизин районда жаваплы ва кёмекге гелмеге гьазир адамлар яшайгъанына лап яхшы шагьатлыкъ эте», – деди Бабаюрт ЦРБ-ни баш врачы Руслан Маматаев.

Ону сёзлерине гёре, донорну къанына, айрокъда сийрек группалагъа ва плазмагъа, гьажатлыкъ гьар заман да бар. Шо гюн жыйылгъан къан районубузну лап бек тарыкъ материал булан таъмин этмеге, операциялар оьтгермеге, яш тапгъан аналагъа ва хатабалагьларда зараллангъанлагъа кёмек этивде пайдаландырылажакъ.

СУРАТДА: **къан берме гелгенлени бир бёлюгю.**

Орамлагъа асфальт салына

Артдагъы гюнлерде Бабаюртну Первомайское орамы янгы асфальт салынып онгарылгъан. Янгыртылгъан участканы узунлугъу 1 минг 45 метрге етише. Гьали мунда 2 минг 225 квадрат метрге къатты асфальт-бетон тёшелген. Яв юрюйгенлер учун инг де агьамиятлы 900 метр узунлугъундагъы мезгилине тротуар да ишленген. Энниден сонг орамда юрюмеге онгайлы, инг де аслусу-къоркъунчсуз болажакъ. Орамны ачылывуна байлавлу шатлы чарада районну башчысы Шагьмурат Истанбулов чыгъып сёйледи.

«Бугюн бизин учун, гертилей де, бек шатлы, къуванчлы ва тезден къаравуллангъан гюн. Биз барыбыз да янгыртылгъан орамыбызда, районубуз, юртубуз, гьар агьлю учун янгы имканлыкълар яратмагъа жыйылгъанбыз», – деди.

Ишлер «Мени Дагъыстаным – мени ёлларым» деген милли проектни ва ортакъ къолланывдагъы ёлланы оьсювюню программасына гёре этилген.

Орамда яшайгъанланы атындан Ума Гьасаналиева сёйлеп, районну ёлбашчыларына оьзлени орамына тергев бергени саялы разилигин билдирди.

Шагьмурат Истанбулов ва Зайнал Магьмутов къызыл лентни гесген сонг тегиш орамдан биринчи машин гьайдавчулар оьтдюлер.

Байрамны барышында «Тангчолпан» деген Россияны халкъларыны мердешли маданият Центрыны къуллукъчулары концерт программасын гёрсетдилер.

Герейхан ГЬАЖИЕВ,
хас мухбирибиз.

СУРАТДА: **къызыл лент гесилеген вакъти.**

Эревюллю къумукълар

Белгили алим-филолог, Гётени атындагъы Халкъара жамиятны ва Россиядагъы германистлени союзуну уьюрю, Дагъыстан Республиканы илмусуну ат къазангъан къуллукъчусу, филология илмуланы доктору, профессор, Дагъыстан пачалыкъ университетде тыш адабиятланы кафедрасыны заведующийи болуп тургъан Камил Гьамитович Ханмурзаев 1939-нчу йылны июль айыны 16-нда Магьачкъалада тувгъан.

Камил Ханмурзаев университетде 1963-нчю йылдан башлап ишлей туруп, студентлеге XIX ва XX асруларда яратылгъан тыш адабиятларыны гьакъындагъы курсланы юрютген ва адабиятны ахтарывчусу гьисапда кёп тюрлю макъалалар язып чыгъаргъан.

1998-нчи йылда Магьачкъалада алимни «Немецкий романтический роман. Генезис. Поэтика. Эволюция жанра» деген гёрмекли китабы адабиятны сюеген охувчулагъа етишген.

Пагьмулу алим, Аллагь буюруп болгъан дарс беривчю, масхара-ихтилатны оьтесиз кёп сюеген, оьзюн оьр тутуп билеген бек яхшы адам Камил Гьамитовични оьз ишин тереннден билип, англап таъсирли юрютегени ол охутгъанланы юреклеринде даимликге сакълангъан. Студентлер Камил Гьамитович юрютеген лекциялагъа муштарлы болуп бара ва ону дюнья адабиятны классиклерини гьакъындагъы къужурлу хабарларындан тоюп болмай тынглай болгъанлар.

Пагьмулу алим ва дарс беривчю 2018-нчи йыл 78 йыллыкъ чагъында гечинген.

Байракълы бёлюклени ярышлары

Магьачкъаладагъы яшланы пагьмуларын оьсдюреген «Альтаир» деген центрны базасында охувчуланы байракъчы бёлюклерини «Байракъгъа къарап тизилигиз» деген къарав-конкурсу оьтгерилди.

Республика конкурс «Яшланы ва яшёрюмлени жамият гьаракатларыны регион центрыны» сиптечилиги булан гьазирленген.

Ярышланы ахырынчы тиретинде «ЮНАРМИЯ» гьаракатны ерли регион бёлюклеринде алдынлы ерлер алгъан инг яхшы 18 команда ортакъчылыкъ этди. Къарав-конкурсну барышында ону ортакъчылары байракъны тутуп юрюйгенде низамы булан тизилме, токътама ва юрюме, гьар абатын талапланы бузмай алмагъа борчлу эдилер. Ондан къайры ортакъчыланы Россияны ва Дагъыстанны гьукумат белгилерини тарихин билегенлиги, байракъны алып чыгъагъанда, тутуп юрюйгенде, биревден-биревге тапшурагъанда оьзлени тутагъан кююне де къыймат бериле. Ахырында яшланы тизилип юрюйгенде йыр айтагъаны да тергелди.

Билим берив ожакъларда охуйгъан 11-12 йыл болагъан яшланы арасында 1-нчи ерге Магьачкъаладагъы 38 номерли кёп тармакълы гимназияны, 2-нчи ерге буса Буйнакск райондагъы М.А.Алхлаевни атындагъы Капир Къумукъ орта школаны яш армеецлери лайыкълы болдулар.

Капир Къумукъ орта школаны «Патриоты» деген ат булан ярышларда ортакъчылыкъ этген къызланы командасы оьзлени гьазирлиги ва чыгъышлары булан къаравчуланы ва жюрини членлерин гьайрангъа къалдырып турду. Эсгерилген команданы ярышлагъа оьз ишине жаваплылыкъ ва намусу булан янашагъан физкультура дарсланы муаллими Гюлзар Казимова гьазирлеген.

Салимат ВАЛИЮЛЛАЕВА,
Буйнакскидеги район китапхананы къуллукъчусу.

Рузнама. Ноябр ай.
(Тюш намаз сагьат 12-ге къылына)

ГЮНЛЕР	ТАНГ	ЭКИННИ	МАРКАЧА	ЯССЫ
1	4:46	14:20	16:44	18:15
2	4:47	14:19	16:43	18:14
3	4:48	14:18	16:42	18:13
4	4:49	14:17	16:41	18:12
5	4:51	14:16	16:39	18:10
6	4:52	14:15	16:38	18:09
7	4:53	14:14	16:37	18:08
8	4:54	14:13	16:36	18:07
9	4:55	14:12	16:35	18:07
10	4:56	14:12	16:34	18:06
11	4:57	14:11	16:33	18:05
12	4:58	14:10	16:32	18:04
13	4:59	14:09	16:31	18:03
14	5:00	14:08	16:30	18:02
15	5:02	14:08	16:29	18:01
16	5:03	14:07	16:28	18:01
17	5:04	14:06	16:27	18:00
18	5:05	14:05	16:26	17:59
19	5:06	14:05	16:25	17:58
20	5:07	14:05	16:24	17:58
21	5:08	14:05	16:24	17:57
22	5:08	14:03	16:23	17:57
23	5:10	14:03	16:22	17:56
24	5:11	14:02	16:22	17:56
25	5:12	14:02	16:21	17:56
26	5:13	14:01	16:21	17:55
27	5:14	14:01	16:20	17:55
28	5:15	14:01	16:20	17:55
29	5:16	14:00	16:19	17:54
30	5:17	14:00	16:19	17:54

БУСУРМАНЛАНЫ ЛАП ЯХШЫ ИШИ – ВАКЪТИСИНДЕ КЪЫЛГЪАН НАМАЗЫ

ЭЛ УЧУН ЭТИЛИНГЕН КЪУЛЛУКЪ УНУТУЛМАС

Викторина

Октябр айны 15-нде чыкъгъан викторинаны жаваплары: **1.** 1914-нчю йылда Темир-Хан-Шурада. **2.** Солтансайит Къазбековну. **3.** Абдурагьман Къандауров. **4.** 36. **5.** Гьелили Къыстаман, Абдулланы къызы. **6.** Анди тав (Гьукми зам). **7.** «Дагъыстанлы къатын». **8.** Алим, биолог Насрутдин Минатуллаев. **9.** Шавхаллар.17-нчи асру. **10.** 1974-нчю йыл.

Соравлар:

1. Иран шагь Тахмаспны къатыны Солтаным кимни къызы болгъан?

2. 1722-нчи йылда Пётр пача Персиягъа этген чапгъынында: «Бу халкъны асгер саниятдан англаву болгъан буса, оланы бирев де енгип болмажакъ эди» деп къайсы юртну, жамаатны гьакъында айтгъан?

3. 1909-нчу йылда Жалалутдин Къоркъмасов Стамбулда чыгъарагъан «Стамбульские новости» деген газетде къумукълардан биринчилерден болуп кимни макъаласын чыгъаргъан?

4. Хазарланы тарихин ахтарагъан академик Н.Марны къумукъ юртлагъа этген илму сапарыны узатывчусу ва ёл гёрсетивчюсю ким эди?

5. 1921-нчи йылны сентябр айында чыкъгъан «Ёлдаш» газетни биринчи редактору ким эди?

6. А-П. Салаватовну къайсы пьесасы бугюн де Къумукъ театрны сагьнасындан таймай?

7. Къумукъ театрны артисткасы Надежда Викторовна Мусаева къайсы юртда тувгъан?

8. 1991-нчи йылда Дагъыстанда КПСС-ни къайсы район комитетини секретары М.Горбачёвну къуллугъундан тайдырмакъны талап этген?

9. Илмулар академияны янында иш гёреген республиканы тарихи, археология ва этнография институтуна ким 17 йыл башчылыкъ этген?

10. 1965-нчи йылда уьзбек, азербайжан, украин тиллерде чыкъгъан Дагъыстан адабиятны антологиясын ким гьазирлеген болгъан?

Алав АЛИЕВ.

ЁЛДЯШ

УЧРЕДИТЕЛЬ:
МИНИСТЕРСТВО ЦИФРОВОГО РАЗВИТИЯ, ИНФОРМАЦИИ И ПЕЧАТИ РД

Главный редактор
Г.А. КОНАКБИЕВ
8 928 969 60 39

Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Дагестан 21 мая 2019 года. Регистрационный номер ПИ №» ТУ05-00430.

Позиция редакции может не совпадать с точкой зрения авторов, которые несут ответственность за достоверность и объективность представленных для публикации материалов. Рукописи не рецензируются и не возвращаются. При перепечатке материалов газеты ссылка на «ЁЛДАШ» обязательна.

Адрес редакции и издателя: 367018, Республика Дагестан, Махачкала, пр. Насрутдинова 1 а
Адреса сайта: www.yoldash.ru, e-mail: yoldash@etnomediadag.ru (для офиц.переписки)

Заместитель гл. редактора К. Казимов. 8 928 238 18 86

Редактора отделов:

Я. Бийдуллаев – отд. культуры и литературы 8 960-419-02-73 iarash@bk.ru
К. Караев – отд. экономики, сельского хозяйства и экологии 8 988-449-73-27 Karaev.51@mail.ru
П. Хайбуллаева – отд. правовых проблем, семьи и здоровья bike-1970@mail.ru
П. Бекеева – отд. политики и общественной жизни 8 903-481-03-81 bekeeva.1980@mail.ru

12+

Газета «Ёлдаш» отпечатана в типографии ООО «Феникс-пресс», Республика Дагестан, Шамильский р-он, с. Хебда, ул. Сураката Асиятилова, д. 1
По вопросам качества печати обращаться в типографию
ООО Издательство «Феникс-пресс».
Время подписания в печать -18.30, фактическое - 20.00

Ответственный секретарь
Н. АЛБАСХАНОВА

e-mail: eldash1917@mail.ru
подписной индекс на год: ПБ-429
Газета выходит 48 раз в году
Тираж 2421 экз. Цена - свободная
Заказ № _____